

OSMANLI-TÜRK ANAYASAL TARİHİNDE YASAMA YORUMU VE UYGULAMASI

*The Legislative Interpretation of Laws in the Turkish Constitutional
History and its Practice*

İsmail KÖKÜSARI*

ÖZ

Yasama yorumuna dair olan bu çalışma iki ana kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda yasama yorumu ile ilgili öğretilerdeki görüşler kapsamında, öncelikle bu yorum türünün nitelikleri incelenmiştir. Bunun yanında yasamanın üstünlüğü ve kuvvetler ayrılığı anlayışlarının, ‘yasama yorumu’nun doğuşu ve gelişimindeki etkilerine yer verilmiştir. İkinci kısımda, yasama yorumunun geçmişte ve günümüzde uygulandığı ülkelerden örnekler verilmiş ve özellikle Türk anayasal tarihinde yasama yorumu ele alınmıştır. Ayrıca, Türkiye’de, Meclis’in ‘yorum kararları’ ile ‘yorum mahal olmadığına dair’ kararlarından ve konuyla ilgili yargı kararlarından örnekler verilerek, konuya pratik bir perspektif kazandırılmıştır.

Anahtar Terimler: yorum, yasama yorumu, meclis, 1921, 1924, 1876, anayasa

ABSTRACT

This study regarding ‘legislative interpretation of laws’ consists of two main chapters. In the first chapter, the properties of this type of interpretation are analysed in the scope of considerations on ‘legislative interpretation’. In addition to this, it is included that the effects of ‘supremacy of parliament’ and ‘separation of powers’ on the ‘legislative interpretation’. In the second chapter, it is given some examples for legislative interpretation from different

---

Makalenin geliş tarihi: 18.01.2018 **Makalenin kabul tarihi:** 12.11.2018

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı
Öğretim Üyesi, kokusari@gmail.com

countries, and particularly is took into consideration ‘legislative interpretation in the history of Turkish constitutional history’. Also, I added this study practical dimension, by giving some practical examples from judicial judgements and legislative decisions on the matter.

Key Words: legislative interpretation, parliament, 1921, 1924, 1876, constitution.

GİRİŞ

Yorum, bir işarete anlam verme işidir. İşaret, bir kavramı, bir Őeyi veya olguyu temsil eder. Bu işaret, edebiyat ve hukuk gibi alanlarda, sözcük; müzikte notalar ve ritim; resimde renk ve çizgi olarak tezahür edebilir. Hukuki bir metnin yorumu vasıtasıyla çıkarılan anlam, hukuk normudur. Yorumbilim tarihine göz atıldığında, yorumlanan-yorumcu ilişkisi, tek doğru yorum-birden çok yorum meselesi, metni yazan (kuralı koyan) yazar mıdır-yorumcu mudur ikilemi gibi bazı temel tartişmaların halen güncelliğini koruduğuna Şahit olmaktayız. Hukuk alanında, bu tartişmalara ek olarak, h kimin yorum yapma yetkisinin varlığı ve kapsamı da sorgulanmıştır. Bazı d ş n rlere göre, hâkim, kural koyucunun ağzıdır, sadece kuralı uygulamakla yükümlüdür ve onun söylediğinin dışına çıkararak bir yorum yapamaz. Bazılarına göre de, hakim, bir yorumcu olarak, kuralın asıl yaratıcısıdır.

Yasama yorumu, hukuk kurallarının yorumunu kimin yapacağı tartişmasından, daha doğrusu belki de kimin yapamayacağı (hakimlerin) tartişmasından ortaya çıkmıştır. Bir metnin veya kuralın yorumunu, ancak onu yazanın veya yapanın en iyi Şekilde yapabileceği varsayımı da, böyle bir yorum türünün ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında, bazı devlet anayasalarında yasamanın üstünlüğü anlayışının bir uygulaması olarak, yasaların yorumunu yapma yetkisi hakimler yerine yasa koyuculara hasredilmiştir. Osmanlı Türk anayasal tarihinde, ilk anayasacılık hareketlerinin yaşandığı dönemden 20. yüzyılın ortasına kadar, yasaları yorumlamada kanun koyucunun kendisi hâkim konumda olmuştur. 1940’ların ortasından itibaren öğretide ve yargı kararlarında, bir anayasal denetim organının gerekliliği yüksek sesle dillendirilmeye başlanmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, 1961 Anayasası’nda, hem anayasa mahkemesine yer verilmiş hem de yasaların meclis tarafından yorumlanması yöntemine, yasamanın üstünlüğünden anayasanın üstünlüğüne geçişin bir aracı olarak, son verilmiştir. 1961 Anayasasına kadarki dönemde, yasama organı tarafından çıkarılan yasaların

ve yasa maddelerinin anlamı, onları uygulayanlar tarafından tam olarak anlaşılabilirse, belirli vasıtalarla, o yasa'yı yapan organdan, muğlak hükmün anlamını ortaya koyması istenirdi. Acaba böyle bir yöntemin kullanılmasında, dönemin hükümet sisteminin de bir etkisi var mıdır,¹ ya da monarşilerden 'anayasacılık hareketlerinin temel paradigması olan parlamentoların üstünlüğüne' geçerken, yorum yetkisini bile yasama dışında bir organa (yargıya) vermeye duyarlılığı mı etkili olmuştur? Bu sorunun cevabını çalışma içerisinde arayacağız. Ayrıca, çalışma içerisinde, yasama yorumunun tarihsel ve felsefi temelleri ile Türkiye uygulamasındaki örneklerini de ele alarak, yorum çalışmalarına tarihsel bir katkı sunmaya çalışacağız.

Ş1. YASAMA YORUMUNUN TEORİK TEMELLERİ VE KONUSY DAIİR ÖĞRETİDEKİ GÖRÜŞLER

I. YASAMA YORUMUNUN NİTELİĞİ

Yasama yorumu, anlamı muğlak olan bir kanun hükmünün yasama organı tarafından yorumlanarak açıklığa kavuşturulmasıdır². Yasamanın, açık ve vazih olan bir kanun metnini, sırf manasını değiştirmek maksadıyla yorumlaması makul ve mümkün değildir³. Başka bir deyişle, yasama yorumu, anlamın kapalı olması nedeniyle uygulayıcıların aynı hükme dayanarak farklı sonuçlara vardığı durumlarda, ortaya çıkan bu istikrarsızlığı gidermek için başvurulan bir yöntemdir⁴. Diğer yandan, meclisin kendi görevini ifa ederken ilgili kanunu uygulamak için yorumlaması, bir yasama yorumu değildir.

¹ Bkz. *Tanör*, haklı olarak, o dönemdeki kuvvetler birliği ve meclis hükümeti sisteminin etkisi olduğunu ileri sürmüştür. Hatta, 1876 Kanun-u Esasi'deki 'anayasayı yorumlama yetkisinin Heyeti Ayan'a verilmesine yönelik' hükümden daha demokratik olduğunu ifade etmiştir (**Bülent Tanör**, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapıkredi Yayınları, İstanbul, 2008, s.300).

² Bkz. benzer yönde, **Ali Fuad Başgil**, *Hukukun Ana Mesele ve Müesseseleri*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1946, s.328; **İlhan Arsel**, *Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları I*, Mars Matbaası, Ankara, 1965, s.328.

³ **Başgil**, *Hukukun Ana Mesele ve Müesseseleri*, s.329.

⁴ **Ali Himmet Berki**, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, Güney Matbaacılık, Ankara, 1948, s.104. *Berki*, aynı görüşlerini "teşri tefsir" adlı makalesinde de ifade etmiştir (**Ali Himmet Berki**, "Teşrii Tefsir", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 2, Y. 1958, s.53-59. Meclisin, Maliye Bakanlığı'nın bir kanun maddesi hakkındaki yorum talebinde, yorumu şu şekilde tanımladığını görüyoruz: "Kanunların tefsiri kanun metinlerinde müphem olan veya itibasa mahal bırakacak şekilde tahrir edilmiş bulunan kelime ve ibarelerin anlaşılmayan cihetlerinin aydınlatılmasına matuf"tur. (TBMM Zabut Ceridesi, Devre 4, İçtima 4, Cilt 25, 20.12.1934).

Örneğin meclis personel kanununu veya vekillerin emekliliği ile ilgili kanunu bir olaya uygulamak durumunda kalabilir⁵. Bunlar, uygulama niteliğinde ve herkes için etkili olmayan bir yorum tarzıdır⁶.

Yasama yorumunun ‘yeni bir kanun’ mu, ‘bir kanun değişikliği’ mi, yoksa sadece var olan kanun hükmünün anlamını açığa kavuşturan ‘bir yorum’ mu olduğu sorusuna, öğretide, farklı cevaplar verilmiştir. Bir kısım yazarlar, ‘yasama yorumunun’, ‘yeni bir kanun hükmü’ olduğunu⁷, kimisi ise önceki kanun hükmünde bir ‘değişiklik’ meydana geldiğini savunmuştur⁸. Yasama yorumu, yorum yoluyla daha önceki kanunun kapsamında bir değişiklik yapıldığı için, yeni bir kanun olarak nitelendirilemezse bile⁹, en azından ‘kanuna eş düzey’ işlemlerdir¹⁰. Uygulamada, meclisin yapmış

⁵ Meclis üyelerinin ödenek ve yollukları ile ilgili 1421 sayılı Kanunun bir maddesinin, bu yolluk ve ödeneklerin artırılmasını sağlayacak biçimde meclisteki bir komisyon tarafından yorumlanması, bizim burada kastettiğimiz manada bir ‘yasama yorumu’ değil, uygulamaya dair münferit bir içtihatır (Bkz. Anayasa Mahkemesi de kanunu, haklı olarak, iptal davasını açanların gerekçesindeki ‘yasama yorumu’ argümanına hiç değinmeksizin başka sebeplerle iptal etmiştir, *Anayasa Mahkemesi*, 22.2.1977 tarihli ve 1977/6 E.-1977/14 K. sayılı karar).

⁶ 1979 yılında Anayasa Mahkemesine iptal davası açan dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Anayasa’daki ‘cumhurbaşkanının kanunları geri gönderme yetkisinin’, bir defa geri gönderilen kanunda meclis tarafından değişiklik yapılması halinde, cumhurbaşkanı tarafından ikinci defa geri gönderme yapılamayacağına dair Millet Meclisi kararıyla ‘yasama yorumu’ vasıtasıyla sınırlandırıldığı iddiasıyla, ‘633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna 4 Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun’un şekil bakımından iptalini istemiştir (Bkz. *Anayasa Mahkemesi*, 18.12.1979 tarihli ve 1979/25 E.-1979/46 K. sayılı karar, *Resmî Gazete*, tarih 11.5.1980, sayı 16985; bkz. benzer karar için 18.12.1979 tarihli ve 1979/22 E.-1979/45 K. sayılı karar). Mahkeme ise, hiçbir şekilde ‘yasama yorumu’na değinmeksizin, başka gerekçelerle iptal etmiştir. Gerçekten de, burada bir kanun hükmünün herkese etkili bir şekilde ‘yorum kararı’ ile yorumlanması değil; uygulamacı konumunda olan meclisin bir kanunu müşahhas bir olay için yorumlaması söz konusudur.

⁷ Bkz. yorum kararının hem ‘kanun’ niteliğinde olduğu hem de önceki kanundan bağımsız ‘yeni bir kanun’ olduğu görüşü için **Sulhi Dönmezer**, “Mahkeme İçtihatları: Adalet Mahkemesi Kararları, Tevhidi İçtihat Kararları Dolayısıyla Karar Tashihi, Teşrii Tefsirin Makabline Şümülü, İtiraz ve Karar Tashihi Arasındaki Fark...”, *İstanbul ÜHFM*, Sayı 1, Y. 1949, s.1262-1263.

⁸ **Bülent Nuri Esen**, Anayasanın Anayasa Mahkemesince Yorumlanması; Bir İnceleme Özeti, AÜHF Yayını, Ankara, 1972, s.18.

⁹ Bkz. aynı yönde **Halid Kemal Elbir**, “Osmanlı Padişahlarının Tapulu Gayrimenkulleri Varislerine İntikali Hakkında Bir Teşrii Tefsir ve Teşrii Tefsirin Makabline Şümülü Meselesi”, *İstanbul ÜHFM*, Cilt 15, Sayı 4, Y. 1949, s.1193; **Başgil**, Hukukun Ana Mesele ve Müesseseleri, s.328.

¹⁰ **Arsel**, Türk Anayasa Hukuku, s.328; **Erdoğan Teziç**, Anayasa Hukuku, Beta, İstanbul, 2012 s.30-31; **Berki**, Hukuk Mantiği..., s.104. aynı yönde **Bertil Emrah Oder**, Anayasa

olduğu yorum kararları bir kanun biçiminde değil, parlamento kararı olarak kabul ediliyor ve yayımlanıyordu¹¹. Diğer bir deyişle, meclis yorumları yeni bir kanun değil¹², muğlak bir kanun hükmünü açıklığa kavuşturan meclis kararıdır¹³. Ayrıca, yorum yoluyla önceki kanun maddesinin anlamında ve kapsamında bir değişiklik doğsa da, bu, teknik manada bir ‘kanun değişikliği’ değildir. Öyle olsaydı, kanun ‘yorumu’ değil ‘tadili’ olarak ifade etmek gerekirdi. Öğretide *Dönmezer ve Erman*, suç ve cezada kanunilik ilkesine aykırı olabileceği gerekçesiyle, meclisin yorum yoluyla yeni bir hüküm koymaya kalkışmaması gerektiğini savunmuştur¹⁴. *Teziç* ise parlamento kararlarının düzenleme alanının kişi hakları değil meclisin iç işleyişi olması nedeniyle, yorum kararlarının ‘kanun’ biçiminde olması gerektiği görüşündedir¹⁵. Bu görüşün gerekçesini haklı buluyoruz, fakat, meclis ‘bir yasanın yorumunu’ kanun biçiminde yapacaksa, niçin buna yorum desin ki? Onu bir kanun değişikliği ile de genişletebilir veya daha da netleştirebilir. Bir kanunun meclis tarafından yorumlanması ve bu yorum kararının, o güne kadar bu kanuna göre oluşmuş uygulamadan farklı bir uygulama doğurması¹⁶ o kanunun, doğrudan doğruya meclis tarafından ‘değiştirilmesinden (tadilinden)’ farklı mıdır? *Arsel*, bazen Meclis’in kanunu yorumlarken, farkında olmadan aslında değiştirdiğini¹⁷, kanunların tadili ve ilgasının yeni

---

Yargısında Yorum Yöntemleri, Beta, İstanbul, 2010, s.76-77. *Dönmezer ve Erman*, eserlerinin bir yerinde, yasama yorumlarının ‘kanun niteliğinde’ olduğunu söylemekle birlikte, daha sonra bunların ‘karar’ adı altında yayımlandığını ve ‘kanunlar gibi etki’ doğurduğunu belirterek, yasama yorumlarının teknik anlamda ‘kanun’ olduğu görüşünü değil, kanuna eş değer (kanun hüküm ve gücünde) olduğu görüşünü benimsemişlerdir (**Sulhi Dönmezer/Sahir Erman**, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. I, Beta, İstanbul, 1997, s.178, 179). Fakat daha önceki (1949) makalesinde Faruk Erem’in “kanunun yorumu kanunla olur. Yorum kanunlarına ‘yorum kararı (tefsir kararı) denilmesi onları kanun olmaktan çıkarmaz...” şeklindeki görüşüne atıf yaparak ‘yorum kararının’ bir ‘kanun’ olduğunu savunmuştur (**Dönmezer**, s.1262). Dolayısıyla, Erem de yorum kararlarını ‘kanun’ olarak görmektedir (**Faruk Erem**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, 1954, s.15).

¹¹ **Teziç (2012)**, s.34. Bkz. aynı yönde **Oder**, s.77.

¹² Bkz. aksi yönde **Dönmezer**, s.1263.

¹³ **Ömer Gedik**, Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yorum Yöntemleri Açısından İncelenmesi, Marmara Üniversitesi SBE, (Dan. Prof. Dr. İbrahim Ö. Kaboğlu), Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2013, s.15.

¹⁴ **Dönmezer/Erman**, s.178.

¹⁵ **Teziç (2012)**, s.34.

¹⁶ **Esen**, s.18; **Teziç (2012)**, s.32.

¹⁷ **Arsel**, Türk Anayasa Hukuku, s.330. *Arsel’e* göre, kanunlar bireylerin haklarını ilgilendirdiği için, yorum adı altında yapılan tadil işleminin bu haklara hâlel getirmesi

bir kanun ile yapılırken, yorum için yeni bir kanuna gerek olmadığını ifade etmiştir¹⁸. Gerçekten de uygulamada, kanun hükümlerinin yorumu Meclis kararı ile olmuştur. Eğer yorum, bir kanun maddesi ile yapılsaydı, onu, yorumu yapılan maddeye ‘eklemek’ gerekirdi.

Yasama yorumu yapma yetkisinin ‘*hangi kuralları*’ kapsadığı hususunun da açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Anayasaların muğlak hükümleri de, Meclis tarafından ‘yorum kararı’ adı altında yorumlanabilir mi? Öğretide, 1924 Anayasası döneminde, tüzükleri yorumlama yetkisinin Şuray-ı Devlete ait olduğu; anayasaların da tıpkı diğer kanunlar gibi meclis tarafından yorumlanabileceği belirtilmiştir¹⁹. Bu noktada, alelade kanunların ve anayasal kanunların meclis tarafından yorumlanıp yorumlanamayacağı; milletvekillerinin bunların yorumunu talep edip edemeyeceği ve anayasanın yorumu açısından alelade kanunlardan farklı bir çoğunluk aranıp aranmayacağı meseleleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin, yasama dokunulmazlığı kaldırılan bir milletvekilinin Meclis kararı olmaksızın tutuklanıp tutuklanmayacağıın tespiti için Teşkilatı Esasiye Kanunu’ndaki bir hükmün yorumu istenmiş ve Meclis yoruma gerek olmadığına karar vermiştir. Bu kararın müzakeresi esnasında, bir milletvekilinin, hem alelade bir kanunun hem de yine bir kanun olan anayasanın herhangi bir hükmünün yorumunu talep edebileceği kanaatine ulaşılmıştır²⁰. Nihayet, Esas Teşkilat Kanunu’nun 17. maddesindeki “... *aleyhine cürüm isnat olunan bir mebusun maznunen isticvabı veya tevkifi veyahut muhakemesinin icrası Heyeti*

---

kuvvetle muhtemeldir (Arsel, Türk Anayasa Hukuku, s.330). O zaman bu işin Şurayı Devlete verilmesi gerekir (Arsel, Türk Anayasa Hukuku, s.330).

¹⁸ İlhan Arsel, “Türk Anayasasının Umumi Esasları I, Büyük Millet Meclisi’nin Kuruluş ve Vazifeleri”, *Ankara ÜHFD*, Cilt 12, Sayı 1, Y. 1955, s.78.

¹⁹ Arsel, Türk Anayasa Hukuku, s.329. Arsel, anayasaların, alelade kanunların yorumlanmasındaki meclis çoğunluğu ile yorumlanmasını yerinde bulmamıştır. Yazar, böyle bir yöntemin, anayasayı, normal kanunların değiştirilmesi için gerekli olan çoğunluk ile değiştirmek olacağını ileri sürmüştür (Arsel, Türk Anayasa Hukuku, s.329).

²⁰ 1284 sayılı ‘Teşrii Masuniyeti Kaldırılan Bir Mebusun Heyeti Umumiye Kararı Alınmadan Tevkif Edilip Edilemeyeceğinin Tefsir Yoluyla Halline Mahal Olmadığına Dair’ karar için *Resmî Gazete*, Tarih 23.05.1942 Sayı 5113, s.1028-1029. Bkz. ilgili karar için hazırlanan Teşkilatı Esasiye Encümeni Mazbatası için TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, İçtima 3, Cilt 25, Y. 1942, s.11. Benzer yönde Hong Kong Anayasası’nın 158. maddesindeki Çin Halk Meclisi Daimi Komisyonu’nun anayasayı yorumlama yetkisi için bkz. http://www.basiclaw.gov.hk/en/basiclawtext/images/basiclaw_full_text_en.pdf, erişim 13.12.2017. Bkz. aynı yönde karar için Arsel, Türk Anayasa Hukuku, s.329; Teziç (2012), s.32, dn.39.

Umumiyeinin kararına menuttur”²¹ hükmü yorumlanırken, daha önce dokunulmazlığı kaldırılan bir milletvekilinin sorgusu, tutuklanması veya yargılanması için yeni bir meclis kararına gerek olmadığı için, “*tefsire gerek olmadığına*” karar verilerek²², ‘anayasanın da meclis tarafından yorumlanabileceği’ ortaya konulmuştur²³. Öğretide *Gözler*, anayasanın bir maddesi hakkında ‘yorum kararı’ verilemeyeceğini, zira böyle bir şey için uykuya geçmiş olan asli kurucu iktidarın tekrar diriltilemeyeceğini ifade etmiştir²⁴. Biz, anayasayı uygulama konumunda olan yasamanın veya tali kurucu iktidarın ‘bir somut olay karşısında’ uygulama niteliğinde bir yorum yapabileceğini savunmakla birlikte, eğer anayasanın bir maddesi hakkında ‘herkese etkili’ bir ‘yorum kararı’ verilecekse bunun Anayasa’da açıkça belirtilmesi ve kanunların yorumu için gereken çoğunluktan fazla bir çoğunlukla yapılması gerektiğini düşünüyoruz²⁵. Aşağıda görüleceği gibi, 1876 Anayasası döneminde, bizzat Anayasanın kendisi Meclis-i Ayan tarafından, kanunlar için gereken çoğunlukla yorumlanmıştır.

Yasama yorumlarının *bağlayıcı olup olmadığı* meselesi de yorum yetkisinin niteliği açısından önem arz etmektedir. Meclis tarafından bir kanunun belirli bir şekilde anlaşılması ve yorumlanması, hatta gerektiğinde kapsamının genişletilmesi şeklinde cereyan eden yorumlama işlemi neticesinde ortaya çıkan kararlar, herkes için bağlayıcı bir şekilde uygulanmak zorunda mıdır? Yoksa, sadece o kanunun yorumunu talep eden kurum için mi bağlayıcı olacaktır? Bu konuda, o dönemde olduğu gibi günümüzde de, öğretideki yazarlar, yorum kararlarının idare, bireyler ve mahkemeler dahil herkesi bağlayıcı nitelikte olduğunu²⁶, hatta bunların kanunlara eş değer olan

²¹ Bkz. 1924 Anayasa’sının bu maddesinin 1945’te Türkçeleştirilmiş hali şu şekildedir: “...üstüne suç atılan bir milletvekili Kamutayın kararı olmadıkça sanık olarak sorgulanamaz, tutulamaz ve yargılanamaz”, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>.

²² Bkz. 1284 sayılı karar, *Resmî Gazete*, Tarih 23.05.1942, Sayı 5113, s.1028-1030.

²³ Bkz. aynı yönde detayı aşağıda ‘uygulama’ başlığında incelenen başka bir karar için *Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İctima Senesi 3, 14 Şubat 1326 (1910), s.550-554, 558-562.

²⁴ **Kemal Gözler**, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, C. I, Ekin Yayınevi, Bursa, 2011, s.228.

²⁵ Bkz. aynı yönde **Arsel**, *Türk Anayasa Hukuku*, s.329.

²⁶ **Arsel**, *Türk Anayasa Hukuku*, s.328; **Teziç (2012)**, s.32; **Berki**, *Hukuk Mantığı...*, s.104; **Gedik**, s.15; **Sevtap Metin**, *Hukuk Normunun Yorumu*, İstanbul Üniversitesi SBE, (Dan. Doç. Dr. Yasemin Işıktaç), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2002, s.177. Eğer

işlemlerden²⁷ olduğunu savunmuşlardır. Kesinleşmemiş mahkeme kararları Yargıtay aşamasında bile olsa, eğer o kararda uygulanan kanun maddesi ile ilgili bir yorum kararı çıkarılmışsa, Yargıtay'ın bu yorum kararına uyma zorunluluğunun olduğu savunulmuştur²⁸. Kendi kanaatimiz de, 'yorum kararı' adı altında bir kanun maddesinin yorumunun herkes için etkili ve bağlayıcı bir nitelikte olduğu yönündedir. Aksi taktirde, bir kanun maddesinin, sadece bir mahkemede uyuşmazlık için yapılması, yasamanın, yargının yerine geçerek karar vermesi sonucunu doğururdu. Keza, böyle bir yorum yetkisi, meclisin bütün diğer faaliyetlerini bırakıp, yorum işi ile meşgul olmasını da gerektirirdi.

Diğer bir önemli sorun, meclis yorumlarının *geçmişe etkili* olup olmadığıdır. Yorumu yapılan kanun maddesinin veya fıkrasının, daha önceden Meclis tarafından çıkarılmış olması mantıki bir zorunluluktur. Şu halde, önceden çıkarılmış bir kanun maddesinin, mahkemeler ve idari organlar tarafından uygulanmakta iken, Meclis tarafından yorumlanması durumunda, bu yorum geçmişe yürümüş olacak mıdır? Diğer bir deyişle, hukuki güvenlik ve öngörülebilirlik ilkeleri gereğince, önceden belirli kurallara göre hareket etmesi gereken bireylerin, mahkemelerin ve idarenin, sonradan bir yorumla kapsamı daralan veya genişleyen bir kanun maddesinin yeni yorumu doğrultusunda hareket etmek zorunda kalması, ne kadar doğrudur? Şunu öncelikle belirtelim ki, meclis tarafından yapılan yorum, daha önce mahkemeler tarafından ilgili kanuna dayanarak verilmiş ve kesinleşmiş mahkeme kararlarını geçmişe etkili bir şekilde ortadan kaldıramaz²⁹. Keza böyle bir şey, hukuki güvenliğe aykırı olduğu için kanunla bile yapılamaz. Diğer yandan, ceza hukukunda, lehe olan kanun hükümlerinin geçmişe etkili olduğu kabul edildiğinden, lehe olan bir 'yasama yorumu' kararının da önceden verilmiş ve kesinleşmiş mahkeme kararları için geçmişe yürüyebileceğini ifade edebiliriz³⁰. Meclis de bir kararında, sonraki yorum kararının geçmişte kesinleşmiş ve bitmiş vakıalar açısından uygulanarak

---

pozitif hukukta bu yetki kabul edilmişse, yorum kararlarının ancak o zaman bağlayıcı olduğu noktasında bkz. **Kemal Gözler**, Hukuka Giriş, Ekin Yayınevi, Bursa, 2017, s.274);

²⁷ **Arsel**, Türk Anayasa Hukuku, s.328; **Teziç (2012)**, s.30-31; **Berki**, Hukuk Mantığı..., s.104.

²⁸ **Arsel**, Türk Anayasa Hukuku, s.328.

²⁹ Bkz. **Berki**, Hukuk Mantığı..., s.104; **Arsel**, Türk Anayasa Hukuku, s.328; **Erbil**, s.1196.

³⁰ **Dönmezer**, s.1263. Bkz. aynı yönde **Dönmezer/Erman**, s.180-181.

‘verilen ikramiyenin’ iadesinin mümkün olmadığına karar vermiştir³¹. Buna mukabil, öğretilerde, kimi yazarlar, yorum kararlarının, kesinleşmemiş mahkeme kararlarına ve görülmekte olan davalara etkili olacağı; temyiz aşamasında ‘yorum kararı’ doğrultusunda yerel mahkemenin kararının bozulması gerektiği³² ve bu kapsamda yorum kararlarının, kanunun yayımlandığı tarihe kadar geçmişe yürüyeceği iddiasını ortaya atmışlardır³³. Benzer olaylar hakkında yorumu istenen kanuna dayanarak verilmiş ve kesinleşmiş kararların bulunması ve tarafların bunlardan haberdar olması nedeniyle; devam eden uyuşmazlıklar açısından kanunun meclis tarafından yapılan yorumu doğrultusunda hareket etmek ve öncekilerden farklı bir karar vermek de istikrarı bozucu niteliktedir ve haklı beklentiler açısından gerçek olmayan bir geçmişe yürüme doğurmaktadır³⁴.

Yasamanın ‘yorum kararı’ verirken takip etmesi gereken bazı ilkelerin varlığı da kaçınılmaz bir olgudur. Bazı yazarlar, haklı olarak, yasamanın ‘yorum faaliyeti’ esnasında tamamen keyfi ve önceki kanun hükmünden

³¹ *Resmi Gazete*, Tarih 02.01.1932, Sayı 1991. 669 numaralı ve 24.12.1931 K. tarihli kararda yoruma ilişkin kısım şu şekildedir: “*Tefsir kararlarının makabline şümulü tabii ise de tefsirden evvelki usul ve ahkâma tevfikân icra ve ikmal ve alâkası katedilmiş ve emri vaki halini almış olan mesele de teşmili halinde tefsir ile az çok münasebetkar kâffei muamelâtın yeniden tetkik ve tadili icap edip buna ise mahal ve imkân olmadığından 158 numaralı tefsir kararından evvel tasfiyeye tâbi tutulmuş ve müddeti hizmeti on beş seneden dun olmak dolayısıyla ikramiyesi verilerek alâkası katedilmiş olan memurlara mezkûr tefsir kararına istinaden tadei muhasebe suretile tekaüt maaşı tahsisi gayricaidir*”. Bu kararda Balta da bahsetmiştir (**Tahsin Bekir Balta**, İdare Hukuku I, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970/72, s.169, dn. 31).

³² Bkz. **Berki**, Hukuk Mantığı..., s.104.

³³ Bkz. yorum kararlarının, önceden kabul edilmiş kanun hükmünün anlamını açıklığa kavuşturduğu için geçmişe etkili olduğu noktasında **Teziç (2012)**, s.32. Benzer yönde bir Yargıtay kararında “*Kanuni tefsir kazai içtihatlardan tamamıyla ayrı mahiyettedir. Kanunun esasında haiz olduğu hükmü açıklamış olmak itibarıyla Büyük Millet Meclisince tefsir yoluyla verilen kararların makabline şümulü olduğunda tereddüt edilemez*” denilmiştir (*YİBCGK.*, 15.06.1949 tarihli ve 1948/4 E.-1949/11 K. sayılı karar). 1876 Anayasası döneminde verilen bir yorum kararının Meclis-i Ayan’daki müzakeresinde *Yorgiyadis Efendi* yapılan yorum kararının geçmişe yürüdüğünü ifade etmiştir (*Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İctima Senesi 3, 14 Şubat 1326 (1910), s.561). Yargıtay’ın 1931 tarihli bir kararı da bu yöndedir (Yargıtay 4. HD, 931/550 sayılı karar, aktaran **Elbir**, s.1193).

³⁴ Bkz. aynı yönde yasama yorumunun mahzurları için **Berki**, Hukuk Mantığı..., s.105. Yazar, eğer kanunun yorumlanmasından önceki haline dayanılarak verilmiş müstakâr kararlar varsa, bu kararlara muhalif meclis yorumu yapılmamasını da haklı olarak önermiştir (**Berki**, Hukuk Mantığı..., s.105). Zira, meclis yorumunun amacı, muğlak hüküm nedeniyle uygulamadaki istikrarsızlıkları gidermektir.

bağımsız bir şekilde yorum yapamayacağını ifade etmiş, yasamayı bu konuda bazı ilke ve kayıtlamalara tabi tutmuşlardır³⁵. Örneğin Ali Himmet Berki “... kanunları tefsirde teşriî heyetler bile mutlak bir salâhiyeti haiz değildir. Tabii hukuk prensipleri, örf ve âdet gibi bir takım kayıtlara ve metinleri tefsirde tefsir kaidelerine riayet zaruretindedir”³⁶ demiştir. *Dönmezer/Erman* ise, kanun koyucunun, yorumu istenen kanun hükmünün ruh ve manasına uygun hareket etmesi ve yeni bir kanun hükmü koyacak şekilde keyfi davranmaması gerektiğini ifade etmiştir³⁷. Eğer zamanla, toplumsal ve ekonomik değişim nedeniyle bir yasama yorumu ihtiyacı hasıl olmuşsa, bu durumda, yorum kararı vermek yerine ilgili kanun hükmünü değiştirmenin daha yerinde olduğu da haklı olarak ileri sürülmüştür³⁸. Çünkü, bu durumda ‘yorum kararı’, ilgili kanun hükmünün anlamının ortaya çıkarılmasını aşarak, eskiyen kanunu toplumsal değişime uyarlama işine dönüşmektedir ki, bunun, yasayı değiştirerek yapılması daha uygundur.

Öğretide, yasa gerekçelerinin³⁹ ve anayasa teamüllerinin bir yasama yorumu olup olmadığı hususu, yasa gerekçelerinin ve anayasa teamüllerinin ‘teknik manada bir yasama yorumu (teşriî tefsir)’ olmadığı, buna mukabil bunların yasamanın bir normu anlama ve yorumlama faaliyetinin eseri olduğu⁴⁰ kanaati etrafında tartışılmıştır. Bunun yanında yasaların meclisten çıkarıldığı hali ile Resmi Gazete’de yayımlanan metni arasında, bazı teknik hataları içeren farklılıkların olması durumunda başvurulacak bir yol olan ‘düzeltme (tashih)’ yöntemi de yasama yorumu kapsamında tartışılmıştır⁴¹. Fakat kanaatimizce, ne yasa gerekçeleri ve anayasa teamülleri ne de kanunun düzeltilmesi teknik manada bir ‘yasama yorumu’dur. Kanun gerekçeleri, bağlayıcı ve kanuna eş değerde olmadığı için; kanunun düzeltilmesi, yorum niteliğinde bir yasama iradesi olmadığı için; anayasa teamülleri de müşahhas

³⁵ Bkz. *Elbir*, s.1201.

³⁶ *Berki*, Hukuk Mantığı..., s.8.

³⁷ *Dönmezer/Erman*, s.178.

³⁸ *Berki*, Hukuk Mantığı..., s.106.

³⁹ Bkz. benzer yönde Yargıtay üyesi Baydar’ın görüşü için *Yargıtay 17. HD.*, 27.04.2015 tarihli ve 2015/1762 E. 2015/6079 K. sayılı karar.

⁴⁰ *Gedik*, s.16, 17.

⁴¹ *Teziç (2012)*, s.33, dn.47; *Dönmezer/Erman*, s.179-180. *Dönmezer ve Erman*, Fransız Yargıtayı’nın, düzeltme işleminin bir yasama yorumu olmadığı kanaatini de aktarmışlardır (*Dönmezer/Erman*, s.179-180). *Teziç*, bazı hallerde düzeltme işinin maddi ve teknik hataları düzeltmeyi aşarak, ‘kanun koyma ve değiştirme’ faaliyetine dönüştüğünü ilginç bir örnekle açıklamıştır (*Teziç (2012)*, s.33, dn.47).

uygulama niteliğindeki yorumların tekrarı niteliğinde olduğu için ‘teknik olarak yasama yorumu’ olamazlar. Benzer şekilde, bazı yazarlar, kanunların içerisindeki ‘*tanımlar*’ kısmının bir yasama yorumu olup olmadığını tartışmış ve haklı olarak ‘olmadığı’ sonucuna ulaşmıştır⁴². Gerçekten de, günümüz kanunlaştırma sürecinde önemli bir yer tutmaya başlayan ‘*tanımlar*’ kısmı, yasama yorumu değil, tıpkı kanunun diğer hükümleri gibi ‘*kanun*’ niteliğini haizdir. Aynı iradenin ürünü olan normatif metinlerin, yasama yorumu olarak adlandırılması mümkün olmadığı gibi; ironik ve çok geniş bir bakış ile bütün kanunların nihayetinde bir yasama yorumu olduğu bile söylenebilir.

Teziç, yasama yorumunu işlerken başka bir ilginç konuya değinmiştir. Yazar, uygulamada, Meclis tarafından verilen yorum kararının, çoğunlukla belirli bir kanun hükmünün yorumu niteliğinde olduğunu; bazı durumlarda ise, kanun maddelerinden bağımsız bir şekilde yasama yorumu yapıldığını ve bu yorumların kendi başına bağımsız bir şekilde var olmaya devam ettiğini belirtmiştir⁴³. Yazar, ikinci duruma örnek olarak, ‘kanunların madde başlıklarının kanuna dahil olup olmadığı sorununa açıklık getirilmesi için yapılan yorum talebine, Meclisin, madde başlıklarının metinden sayılmayacağına karar vermesini’ göstermiştir⁴⁴. Kanaatimizce, bu bir parlamento kararıdır, fakat yorum kararı değildir. İçeriğinde, madde başlıklarının ve haşiyelerin kanun metnine dahil olup olmadığı yorumlanmış ve nihayetinde, dahil olmadığına karar verilmişse de, bir kanun maddesinin yorumu olmadığı açıktır. Buna, ‘dolaylı’ bir içtüzük değişikliği veya parlamentonun kendisini ilgilendiren bir meclis kararıdır da diyebiliriz. Çünkü, bu kararda, temel olarak, müzakereler esnasında madde başlıklarının ve haşiyelerin okunup okunmayacağı ve bunların kanunlarla birlikte yayınlanıp yayınlanmayacağı hususu tartışılmış ve olumlu bir sonuca varılmıştır⁴⁵. Keza, hem Resmi Gazete’de hem de Meclis tutanaklarında, bu

⁴² **Dönmezer/Erman**, s.179. Bir Yargıtay kararındaki karşıyda üyelere *Sami Selçuk*, katılmasak da, tanımlar kısmını ‘yasama yorumu’ olarak görmüştür: “*yasa yapılırken yasa koyucu, kimi kavramları tanımlamaktadır. T. Ceza Yasasında yapılan, memur, akraba gece tanımları bunun tipik örnekleridir. Kuramsal planda buna gerçek yasama yorumu denilmektedir.*” (Yargıtay İBBGK., 22.01.1988 tarihli ve 1986/5 E. 1988/1 K. sayılı karar).

⁴³ **Teziç (2012)**, s.32 vd.

⁴⁴ **Teziç (2012)**, s.32.

⁴⁵ 1367 sayılı ve 16.12.1944 tarihli TBMM kararı şu şekildedir: “... *Kanunların ruhu esasen maddelerde münderiç hüküm ve ifadelerle tâyin ve tavzih edilmekte ve tatbikat da o maddeler mazmununa göre yapılmakta olduğu cihetle kanunların sırf mahiyetlerini gösterir surette yazılan başlıkları ve alâkadarlara kolaylık temini maksadıyla dercedilen*

karar, “*tefsir kararları*” içerisinde değil; diğer olağan “*parlamento kararları*” içerisinde yer almıştır.

II. YASAMA YORUMUNA “YASAMANIN  ST NL ğ ” ANLAYIŞININ ETKİLERİ

Yasamanın  st nl ğ , monarşilerden temsili demokrasilere geçişte, halkın temsil edildiği yer olarak, parlamentoların üstün ve tek kural koyucu olarak kabul edilmesidir. Tek kural koyucu olarak tasarlandığı için, başlangıçta birçok devlette bu organın yargı tarafından denetimi de öngörülmemiştir. Zamanla, bazı devletlerde yumuşama gösteren parlamentonun üstünlüğü anlayışı, her ne kadar Brexit  ncesi, Avrupa Birliği  yeliğinin parlamentonun üstünlüğünü zedelediği ileri sürülmüş olsa bile, anavatanı olan İngiltere’de halen katı bir Şekilde savunulmaktadır⁴⁶. Acaba parlamentonun üstünlüğü, yürütmenin hiç kural koymamasını veya yargının hiç yorum yapmamasını gerekli kılar mı? İngiltere’deki parlamentonun üstünlüğü ilkesinin gelişim seyri, dünyadaki diğer parlamenter rejimlerden ve meclis hükümeti sistemlerini uygulayan ülkelerden farklı bir Şekildedir. Çünkü sonrakilerde, yasama tasarruflarını denetleyen bir yargı organı ile ilkenin üstünlüğü zayıflatılmıştır. Gevşek anlamda yasamanın üstünlüğü, meclisin her türlü keyfiliği yapabileceği anlamına gelmediğine göre, hakimlerin kanunu uygularken belirli sınırlar dahilinde yorum yapmasına da, kanunların yargı organı tarafından denetimine de engel olmaz. Yasamanın üstünlüğünün katı hali, parlamentonun çıkardığı kanunların yargısal denetimini hiçbir Şekilde kabul etmese de⁴⁷, yargının yasaları uygularken

---

fasıl unvanlarını ve maddelerin kısaca birer hul sası Şeklinde olarak kenarlarına konulan haşiye notlarını da kanun hükümlerini aynen ihtiva ve ifade ediyor gibi telâkki etmek doğru ’olamıyacağından ve bu Őeklin kabulü halinde tatbikatta bir takım karıŐıklıklar vukuu melhuz bulunduğundan bunların kanun metninden sayılmalarına mahal olmadığına; Şu kadar ki , bunların kanun hükümlerine intibak etmesindeki lüzum derk r olduğu cihetle bu hususta bir aykırılık vukua gelmemesini temin için kanunların müzakeresi esnasında başlıklar ve fasıl unvanları ile madde kenarlarındaki haşiye notlarının dahi okunmasına; Ve haşiye notlarının Umumi Heyette okunmuş olacağına göre, Resmî Gazetede aynen neşredilmesinde bir mahzur değil, bil kis alâkadarlara temin edeceği kolaylık bakımından faydalı olacağı cihetle bu haşiyelerin de, kanun metninden addedilmemek üzere, kanunlarla birlikte neşrinde devam edilmesine, karar verilmiştir”. (Resmî Gazete, Tarih 4 Şubat 1944, Sayı 5621).

⁴⁶ Bkz. **Graham Gee/Alison L. Young**, “Regaining Sovereignty, Brexit, the UK Parliament and the Common Law,” *European Public Law*, Vol. 22 Issue 1, Y. 2016, s.5, 8-10.

⁴⁷ **T. R. S. Allan**, “Legislative Supremacy and Legislative Intention: Interpretation, Meaning, and Authority”, *Cambridge Law Journal*, Vol. 63, Y. 2004, s.686.

yorumlamasına engel teşkil etmez. Nitekim, İngiltere’de uygulanan yasamanın üstünlüğü anlayışı da buna benzemektedir. Fakat İngiltere dışındaki ülkelerde yasamanın üstünlüğü anlayışı bu kadar katı değildir. Söz gelimi ABD’de bu ilkenin katı hali, yasamanın kamu düzenine ilişkin kuralları koyması ve yargının, salt yargılama faaliyeti dışında, yasamaya ve yasalara itaati şeklindedir⁴⁸. Hatta meclis hükümeti sisteminin uygulandığı ülkemizde, dönemin kanunlarına bakıldığında bireysel işlem niteliğinde birçok kanunun varlığı, bunların yargı tarafından denetlenmesinin önemini bir kat daha artırmıştır. Fakat, Anayasa Mahkemesi olmadığı için anayasal denetime, kanun adı altında yapıldığı için Şuray-ı Devlet denetimine tabi değildi. Sonradan, yorum yetkisi tamamıyla hakimlerin elinde olduğu dönemde bile, gerek ülkemizde gerekse başka bazı ülkelerde hakimlerin yasamanın iradesi (niyeti) doğrultusunda yorum yapmasını beklemenin zihni temelinde, yasamanın üstünlüğü düşüncesi de vardır⁴⁹. Diğer bir deyişle, yasamanın objektif veya sübjektif niyetini tespitiye yönelik bütün yorum faaliyetleri bu anlayışın etkisinde gelişmiştir.

Yasamanın üstünlüğünü işlerken, yasama yorumu açısından kayda değer diğer bir husus ‘yasamaya sevk’ (*référé législatif*)’tir. Yasamaya sevk, yargıçların yorumu gerektiren bir hususla karşılaştığında yasama organına başvurmasını zorunlu kılan bir ilkedir⁵⁰. Bu sistem, Fransa’da 1790 ve 1837 yılları arasında uygulamada kalmıştır⁵¹. 1790 yılında çıkarılan bir kanunla getirilen bu ilke, hakimlerin yasaları uygularken yorum yapmasını yasaklamış ve yorumu gerektiren bir durum vaki olduğunda yasamaya başvurmasını zorunlu tutmuştur⁵². *Frate*’ye göre ‘yasamaya sevk’ (*référé législatif*)⁵³ ilkesinin ‘*yapma*’ ve ‘*yapmama*’ şeklinde iki yönü vardır ve bunlardan birincisi

⁴⁸ **Daniel A. Farber**, “Statutory Interpretation and Legislative Supremacy”, *Georgetown Law Journal*, Vol. 78, Y. 1989, s.284.

⁴⁹ Bkz. benzer yönde **Esen**, s.19.

⁵⁰ Bkz. **François Ost**, “Taking Stories Seriously; The Place of Narrative in Legal Interpretation”, in *Law’s Hermeneutics: Other Investigations* (Editörler: *Simone Glanert/Fabien Girard*), Routledge, 2017, s.119. **Gözler**, bu ilkeyi doğrudan ‘yasama yorumu usulü’ olarak adlandırmıştır, **Gözler**, Hukuka Giriş, s.274; **Oder**, s.74.

⁵¹ **Ost**, s.119.

⁵² **Gözler**, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s.228; **Jean-Louis Halpérin**, “Legal Interpretation in France Under the Reign of Louis XVI: A Review of the Gazette des tribunaux”, *Interpretation of Law in the Age of Enlightenment: from the Rule of the King to the Rule of Law* (Editörler: *Yasutomo Morigiwa, Michael Stolleis, Jean-Louis Halperin*), Springer, 2011, s.22, dn.2.

⁵³ İlkenin İngilizcesini bir yazar ‘*legislative reference*’ olarak vermiştir (**Ost**, s.119).

hakimlerin muğlak ve yoruma ihtiyaç duyan bir hükümle karşılaştığında ‘yasamaya başvurma’ yükümlülüğünü; ikincisi ise yargıcın yargılama yaparken ve hüküm verirken ‘yorum yapmama’ yükümlülüğünü ifade eder⁵⁴. Şu durumda, bu dönemin ve devamında yasamanın üstünlüğü anlayışını katı bir şekilde muhafaza eden anlayışın, yargıçlara yorum yapma yetkisi vermeyerek, onları ‘kanunun bir ağzı’ olarak görmesi ve yorum tekeli yasamaya vermesinde şaşılacak bir durum yoktur⁵⁵. Hatta Fransa’da diğer Avrupa ülkelerine kıyasen, yargısal nitelikli tam bir anayasa mahkemesi yerine, kısmen siyasi nitelikteki Anayasa Konseyi’nin kanunları denetlemesi de⁵⁶, bu yasamanın üstünlüğü anlayışının ve yargıya güvensizliğin bir neticesi olabilir.

Bu başlığı, yasama yorumu ile ilgili görüşünü ‘yasamanın üstünlüğü’ bağlamında ifade eden bir yazarın görüşü ile bitirmek istiyoruz: *Esen*, 1961 Anayasası ile yasamanın yorum yetkisinin kaldırılmasının ve Anayasa Mahkemesi’nin kurulmasının, ‘*yasamanın üstünlüğünden*’ ve 1924 Anayasası döneminde mevcut olan ‘*konvansiyonel*’ (*meclis*) *hükümet sisteminden* ayrılmayı gerektirdiğini ifade etmiştir⁵⁷. Dahası, Yazar, 1963 yılında Anayasa Mahkemesinin, bir kanunu denetlerken ‘o kanunu Meclis’in hangi niyetle koyduğuna’ bakmasını eleştirerek, 1961 Anayasası döneminde ‘*anayasanın üstünlüğü*’ anlayışı ile ‘*kanunların yargısal denetimi yolu*’ getirildiği için, Anayasa Mahkemesi’nin böyle davranmasının yanlış olduğu kanaatine ulaşmıştır⁵⁸. Günümüzde ise artık Mahkemenin tarihsel yorum yapması, böyle bir eleştiriye tabi tutulmamaktadır.

⁵⁴ **Paolo Alvazzi del Frate**, “The Origins of the Référé Législatif and the Cahiers de Doléances of 1789”, s.1, <https://www.scribd.com/document/5563013/Origins-of-Refere-Legislatif-to-read>, erişim tarihi 27.12.2017. Bkz. benzer yönde **Elbir**, s.1195, dn.28.

⁵⁵ Bkz. devrimden sonra Fransız hukuk kültüründe yargıcın konumu ve yasamanın üstünlüğü anlayışı ile Montesquieu’nun bu konudaki görüşleri için **Michel Troper**, “What is Interpretation of the Law for the French Judge”, *Interpretation of Law in the Age of Enlightenment; from the Rule of the King to the Rule of Law* (Editörler: Yasutomo Morigiwa, Michael Stolleis, Jean-Louis Halperin), Springer, 2011, s.140 vd.

⁵⁶ Bkz. **John Ferejohn/Pasquale Pasquino**, “Constitutional Adjudication: Lessons from Europe”, *Texas Law Review*, Vol. 82, Y. 2004, s.1674-1675.

⁵⁷ **Esen**, s.19. *Oder*, 1961 Anayasası döneminde, Anayasa Mahkemesinin yasama yorumlarından faydalanması ve onları alt mahkemeler için bağlayıcı görmesini “*hukuksal bellekte iz bırakan anayasal bir dogmadan henüz kurtulama*”mış olmasından kaynaklandığını ve bu dogmanın ise “*yasamanın üstünlüğü*” olduğunu ifade etmiştir (**Oder**, s.80). Acaba bu dogma, hem demokratik teorinin temeli hem de yürütmenin tahakkümünün önünde bir engel değil midir ki, “kurtulmak gerekli olan bir şey” olarak ifade edilmiştir?

⁵⁸ **Esen**, s.19.

III. YASAMA YORUMUNA “KUVVETLER AYRILIĞI” ANLAYIŞININ ETKİLERİ

Bilindiği gibi, kuvvetler ayrılığı, sözleşmecî teorisyenlerce savunulan ve Montesquieu tarafından detaylandırılan bir ilkedir⁵⁹. Basitçe, yasama, yürütme ve yargının yetkilerinin farklı ellerde toplanması yoluyla kuvvetlerin suiistimalini önlemeyi amaçlayan bir teoridir. Yasama organı, yasa yapma; yürütme, icra etme ve yargı ise kuralları uygulama ve uyumsuzlukları çözme yetkilerini içerir⁶⁰. Mahkemeler yargı yetkisini kullanırken, belirli yorum yöntemleri ve ilkeleri dahilinde yasaların yorumunu da yapmaktadırlar. Yasamanın kural koyma yetkisinin yanında, bu kuralların uygulanması esnasında yürütme ve yargının muğlak bir hükümle karşılaşması halinde, ilgili kanun hükümlerinin yine yasama organı tarafından yorumlanması, kuvvetler ayrılığı açısından bir sorun teşkil eder mi? Aslında, kuvvetler ayrılığı açısından, hakimleri bir robot gibi, kuralı hiç yorumlamaksızın uygulayan kişiler olarak görmek ilk bakışta çok büyük bir sorun değildir. Çünkü, kuralı koyma yetkisi zaten yasamanın elindedir ve yorum yetkisinin mecliste olması, mahkemelerin ‘*yargılama yetkisinin kapsamına*’ bir zarar vermeyebilir. Fakat daha detaya inildiğinde bazı sorunlar yaratabilir. Bir yorum kararının Meclis’teki müzakeresi sırasında mebuslardan Azaryan Efendi “*tefsirde sarahat lâzımdır. Yoksa tefsir kanunun kendisi kadar karanlık olacak olursa tefsir muamelesinin icrasına hacet kalmaz. Kuvve-i İcraiyye bu verdiğimiz tefsiri alınca ne yapacaktır...*” demişse de⁶¹, mahkemelerin yasaları uygulaması sırasında, meclisin yaptığı yorumların bile somut bir olayın hususiyetleri karşısında yoruma ihtiyaç duyduğu anlar olmaktadır⁶². Diğer yandan, yasama yorumu herkese yönelik etki doğurduğu için, siyasi veya başka sâiklerle halihazırda uygulanan bir kanunun yorum yoluyla anlamının

⁵⁹ Bkz. ayrıntılı bilgi için **M.J.C. Vile**, *Constitutionalism and the Separation of Powers*, Liberty Fund, 1998, s.83 vd.

⁶⁰ **Ali Fuad Başgil**, *Teşkilat Hukuku; Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri*, Cilt I, Fasikül II, Baha Matbaası, 1960, s.280-285; **Selçuk Özçelik**, *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982, s.267 vd.

⁶¹ *Meclis-i Ayan Zabut Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima Senesi 3, 14 Şubat 1326 (1910), s.561.

⁶² Bkz. *F. Hulusi Demirelli*’nin görüşü şu şekildedir: “*Kanun hakkında bu böyle olunca Büyük Millet Meclisi’nin (Yasalı yorumları) yani (Teşrii tefsirler) içinde mahkemelerin ve yargıçların ve Yargıtay’ın da bu ...tefsiri... tefsir etmek yetkisini haizdir. Ve biz de yani Yargıtay evleviyetle bu yetkiye sahiptir*” (*YİBHKG.*, 24.01.1945 tarihli ve 1944/38 E.-1945/2 K. sayılı karar).

ve kapsamının değiştirilmesi, yargının bağımsızlığını⁶³ olumsuz etkiler. Dahası, bazı tali sorunlar da ortaya çıkabilir: yargılama devam ederken, meclisin, sürekli bir şekilde yorum işi ile meşgul olması; verilen yorum kararının o ana kadar kesinleşmiş kararları etkilemesi (geçmişe yürümesi) mümkün olmadığı için uygulamada istikrarsızlık çıkarması gibi... Bu nedenlerle, yasama organı, gerçek manada kuvvetler ayrılığına uygun davranmak istiyorsa, devam eden yargılamaları ve kesinleşmiş mahkeme kararlarını etkilemeye matuf ‘yeni bir yasa değişikliği’ dahi yapmamalıdır⁶⁴. Dolayısıyla, kesinleşmiş veya devam eden davalara yönelik çıkarılan siyasi sâikli meclis yorumları da, yargının serbest hareket etmesini engelleyebilir.⁶⁵

Şu durumda, kuvvetlerin ayrımı, hakimlerin yorum yapma yetkisini dışlamak bir yana hakimlerin bağımsızlığı kapsamında daha serbest ve baskı altında kalmadan yorum yapmasını destekleyen bir ilkedir. Çünkü yasayı koyma yetkisinin mecliste olması, somut olaylar karşısında yorumlama yetkisini de meclise vermeyi gerektirmez. Yani ‘kuralı koyan anlamını da en iyi bilendir’ ifadesi, aslında tekil bir kural koyucu veya yazarın subjektif iradesini kastetmektedir. Oysa, kolektif ve zamanla değişen bir organdan müteşekkil olan meclisin iradesini ve koyduğu yasanın anlamını, tekrar ona sorarak keşfetmek pek makul görünmemektedir⁶⁶. Bu görüşümüzü, yorum işinin bir akıl yürütme ve fikir işi olduğu, oysa ‘yorum kararları’nın bir ‘fikrin’ yanında ‘emir’ niteliğini de içererek⁶⁷, yeni bir kural koymaya veya var olan kuralı değiştirmeye dönüştüğü şeklindeki argümanla da destekleyebiliriz.

---

⁶³ *Anayasa Mahkemesi*, 28.12.1967 tarihli ve 1967/10 E-1967/49 K. sayılı karar. Bu kararda Mahkeme, “*Anayasamızın bu hükmü, yasama, yürütme ve yargı organlarının bağımsızlıklarına ve birbirlerine emir verememe prensibine de tamamen uygun bulunmaktadır. Halbuki teşri’i tefsir müessesesi, bu prensip hilâfına bir kanunun tefsiri yetkisini yasama organına tanımakla ve bu tefsire uyulmak mecburiyeti sebebiyle uygulamak imkânını bırakmamakta, yargı organını, yasama organının etkisi altında karar vermeğe mecbur etmektedir*” diyerek, yorum yetkisini bağımsızlıkla irtibatlandırmıştır.

⁶⁴ **Peter Gerangelos**, *The Separation of Powers and Legislative Interference in Judicial Process Constitutional Principles and Limitations*, Hart Publishing, 2009, s.3 vd.

⁶⁵ Bkz. demokratik rejimlerde yasama yorumu uygulamasının yanlış olduğu noktasında **Elbir**, s.1203.

⁶⁶ Bkz. benzer yönde görüş ve ilgi çekici güzel bir alegori ile yasama yorumunun anlatımı için **Metin**, s.176.

⁶⁷ **Dönmezer/Erman**, s.178.

Ş2. YASAMA YORUMUNUN ANAYASAL TARİHTEKİ VE GÜNÜMÜZDEKİ GÖRÜNÜMLERİ

I. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YASAMA YORUMUNA YER VEREN BAZI ANAYASAL HÜKÜMLER

A. Halen Yürürlükte Olmayan Fakat Tarihi Bir Değeri Olan Anayasal Düzenlemeler

Özellikle 19. yüzyılın başlarında hâkim olan yasamanın üstünlüğü anlayışından bu dönemdeki Anayasacılık hareketleri de nasibini almış, böylece Anayasalarda ‘yasama yorumuna’ yer verilerek, yargıçların yorum yetkisi bir hayli kısıtlanmıştır. Avrupa’daki bazı ülke anayasalarında bunun somut örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

Örneğin 1812 İspanya Anayasası’nın 131. maddesinde, İspanya Meclisi’nin yetkileri arasında, kanunları yapmak, değiştirmek ve kaldırmak yetkilerinin yanında ‘yorumlama’ da sayılmıştır⁶⁸.

Ayrıca, 1822 Portekiz Anayasası’nın 102. ve 1838 Anayasası’nın 37. maddesinde, Portekiz Meclisi’nin (Côrtes) yetkileri arasında, kanunları yapmak, askıya almak gibi yetkilerin yanında yorumlama yetkisi de vardı⁶⁹.

Aşağıda detaylı olarak işlenecekse de, burada tarihsel anlamda, 1876 Osmanlı Kanun-ı Esasi’sinde Anayasa’yı yorumlama yetkisinin Meclis-i Ayan’a; 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda ise yasaları yorumlama yetkisinin Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne verildiğini belirtmeyi yerinde görüyoruz.

⁶⁸ Bkz. ilgili maddenin İngilizce versiyonu için <http://oxcon.ouplaw.com/view/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e638>, erişim 10.12.2017.

⁶⁹ Bkz. ilgili madde için <http://www.arqnet.pt/portal/portugal/liberalismo/c1838t5.html>, erişim 10.12.2017. Ayrıca şu eserde de ilgili Anayasa maddesine ulaşılabilir: (António Pedro Barbas Homem/Jorge Silva Santos/Clara Álvarez Alonso (Editörler), Constitutional Documents of Portugal and Spain 1808-1845, Constitutions of the World from Late 18th Century to the Middle of the 19th Century-Sources on the Rise of Modern Constitutionalism, (Başeditör: Horst Dippel), Vol. 13 (Europe), De Gruyter Verlag, 2010, s.128). 1822 Portekiz Anayasa’sının 102. maddesinde de benzer şekilde kanunları yapma ve yorumlama yetkisi Meclis’e verilmiştir. (bkz. aynı eser, s.76)

B. Halen Yürürlükte Olan Anayasal Düzenlemeler

Yasama yorumu' uygulamasına, kuvvetler ayrılığı ve yargı bağımsızlığı kapsamında bir çok eleştiri yöneltildiği halde, günümüzde bazı ülkelerde halen güncelliğini korumaktadır. Örneğin 1831 yılında çıkarılan Belçika Anayasa'sının 28. maddesine göre kanunları yorumlama yetkisi münhasıran yasamaya aitti⁷⁰. 1848 Lüksemburg Anayasası'nın 48. maddesinde de tıpkı 1831 Belçika Anayasasındaki hükme benzer şekilde, yasaları yorumlama yetkisi sadece yasama organına verilmişti⁷¹. Yine benzer bir şekilde her iki Anayasa da sonradan değiştirilerek, yasaları yorumlama yetkisinin yasamaya ait olduğu ifadesi, 'yasaları yorumlama yetkisi, Kanun tarafından verilir/yapılır' şeklinde dönüştürülmüştür⁷². 1831 Belçika Anayasası'nın 28. maddesi 1980 yılında değiştirilmiş ve kanunların otantik yorumunun 'Kanun' tarafından yapılacağı belirtilmiştir. Bu Anayasadan sonra, 1994 yılında hazırlanan ve halen yürürlükte olan yeni Anayasa'nın 84. ve 133. maddeleri de benzer şekilde bir hükme yer vermiştir⁷³.

⁷⁰ Bkz. Fred Stevens/P.A.J. van den Dr. Berg/Philippe Poirier (Editörler), Constitutional Documents of Belgium, Luxembourg and the Netherlands 1789-1848, Constitutions of the World from the late 18th Century to the Middle of the 19th Century Sources on the Rise of Modern Constitutionalism (Başeditör Horst Dippel), Vol. 7 (Europe), K. G. Saur Verlag, 2008, s.75.

⁷¹ Bkz. Lüksemburg 1848 Anayasa'sının 48. maddesi için <http://mjp.univ-perp.fr/constit/lu1848.htm>, erişim 10.12.2017. Hem değişiklikten önce hem de sonra, bu yorum yetkisi, 'yasama yetkisi' bölümü altında yer almıştır.

⁷² Lüksemburg, 1868'de Anayasasını yenileyerek bu değişikliği yapmıştır. Bkz. 1868 Anayasasının 48. maddesinde hüküm, 1848 Anayasasının 48. maddesindeki 'yasaları yorumlama yetkisini yasama organına' veren hükümden farklı olarak 'yasaların yorumlarının Kanunla öngörüleceği belirtilmiştir'. (Bkz. <http://mjp.univ-perp.fr/constit/lux1868.htm>, erişim 10.12.2017). Bkz. bu hüküm ve hükmün 'yasamaya sevk' (référé législatif) ile benzerliği hakkında Ferejohn/Pasquino, s.1674, dn.10.

⁷³ Bkz. 1831 Anayasası ve ilgili maddenin 1980 yılındaki değişimi için <https://wallex.wallonie.be/PdfLoader.php?type=doc&linkpdf=2962-2303-1355>, erişim 27.12.2017. Bkz. mevcut 1994 Anayasasındaki hüküm için https://www.senate.be/doc/const_fr.html, erişim 27.12.2017. Kısacası şu an yürürlükte olan Belçika Anayasası'na göre kanunların yorumu kanuna, kararnamelerin yorumu kararnamelere bırakılmıştır. Bu, muğlak hükümden ne anlaşılmalıdır? Yine kanunların yorumu 1831 Anayasasında olduğu gibi yasama organına mı bırakılmıştır, yoksa üst yargı organları mı otantik yorum yapmaya yetkilidir? Araştırdığımız kadarıyla bu konuda farkı görüşler vardır. Bazı yazarlar, yasanın yorum yapma yetkisini savunurken, diğerleri yüksek yargı organlarının (temyiz mahkemesi gibi) yetkisini savunmuştur.

1994 Tacikistan Anayasası'nın 61. maddesinde, Anayasa'nın yorumunu yapma yetkisi, -anayasa yapımındaki usulü takip etmek kaydıyla-, Meclis-i Âli'ye verilmiştir⁷⁴.

Son olarak, Hong Kong Anayasası'nın 158. maddesine göre, Anayasa'yı yorumlama yetkisi, Milli Halk Meclisi'nin Daimî Komisyonu'na ve mahkemelere aittir⁷⁵. Eğer yorumu gereken madde, Çin Halk Cumhuriyetinin Merkezi İdaresinin yetki alanına dahil işlerdence veya merkezi idare ile bölgesel yönetimler arasındaki ilişkiye dairse, mahkemelerin kendisinin yorum yapmayıp, temyiz mahkemesi vasıtasıyla Daimi Komisyon'dan yoruma dair görüş istemesi gerekmektedir⁷⁶. Bu madde doğrultusunda, söz konusu Daimi Komisyon çeşitli Anayasa maddelerini yorumlamış ve bu yorumlar, resmi olarak Anayasa'nın ekinde 'instrument' (ek) adı altında yayımlanmıştır⁷⁷. Anayasa'nın Daimi Komisyon tarafından yapılan yorumları, normal kanunlardan üstündür ve mahkemeler için de bağlayıcıdır⁷⁸.

⁷⁴ Bkz. 2003 Anayasal reformunda, 1994 Anayasası'nın 49. maddesinde yer alan 'meclisi Ali'nin anayasa ve kanunları yorumlama yetkisi değiştirilerek, 61. maddede sadece anayasanın yorumunun Meclisi Ali'ye bırakılması hakkında **Shokir Khakimov**, "Constitutionalism in Tajikistan: Toward Democracy or Great Authoritarianism, Central Asia and Caucasus", Vol. 4, Issue 3, Y. 2003, s.133 vd. Benzer yönde bkz. **Aliiev Zarif Malakhovich**, "Anayasa Mahkemesinde sunduğu tebliğ-Ulusal Tebliğler-Taciksitan", *Anayasa Yargısı*, Sayı 23, Y. 2006, s.23; **Gedik**, s.19. Bizdeki uygulamada, aşağıda görüleceği üzere, anayasanın yorumu da, alelaide kanunların yorumu için gerekli çoğunlukla yapılmıştır.

⁷⁵ Bkz. http://www.basiclaw.gov.hk/en/basiclawtext/images/basiclaw_full_text_en.pdf, erişim 13.12.2017.

⁷⁶ **Johannes M. M. Chan/H. L. Flu/Yash Ghai** (Editörler), *Hong Kong's Constitutional Debate; Conflict over Interpretation*, Hong Kong University Press, 2009, s.503. Bkz. bu konuda Anayasanın 158. maddesinin 3 ve 4. fıkralarındaki hüküm için Bkz. http://www.basiclaw.gov.hk/en/basiclawtext/images/basiclaw_full_text_en.pdf, erişim 13.12.2017.

⁷⁷ Bkz. Anayasanın 158. maddesi ve bu kapsamda Daimi Komisyon tarafından yapılmış olan yorumlar için http://www.basiclaw.gov.hk/en/basiclawtext/images/basiclaw_full_text_en.pdf, erişim 13.10.2017. Örneğin Anayasanın 104. maddesinde başbakan ve bazı üst bürokratlar ile yargı mensuplarının yemin edeceğini düzenleyen maddenin ne anlama geldiği, Daimi Komisyon tarafından 25. instrument (ek) adı altında yorumlanmıştır.

⁷⁸ Bkz. bu konuda ve Daimi Komisyon'un yorum yetkisinin sınırı konusunda geniş tartışmalar için **Chan/Flu/Ghai**, s.503 vd.; **Ignazio Castellucci**, *Rule of Law and Legal Complexity in the People's Republic of China*, Litotipografia Alcione S.r.l., Italy, 2012, s.156 vd. Burada Daimi Komisyon'un Çin Merkezi Meclisi'ndeki bir komisyon olduğunu, Hong Kong'un özel bir yönetime tabi bölge olduğunu ve Anayasasının da, Çin Anayasası'nın

II. TÜRK ANAYASAL TARİHİNDEKİ ANAYASALARDA YASAMA YORUMU İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

A. 1876 KANUN-U ESASİ VE 1921 TEŞKİLATI ESASİYE'DE

1876 Anayasası'nı hazırlayan Kurulun (meclis-i mahsusa veya cemiyet-i mahsusa)⁷⁹ çeşitli devletlerin anayasalarından etkilendiği ileri sürülmüştür. Bunlar içerisinde, dönemin Belçika ve Prusya Anayasaları da bulunmaktadır⁸⁰. Eğer, bu iddialar doğru ise, anayasayı hazırlayanların, yasama yorumu konusunda Belçika Anayasasından esinlenmiş olması büyük bir olasılıktır. Zira, Belçika Anayasası da yasama yorumunu öngören anayasalardandır⁸¹.

1921 Anayasası döneminde, 1876 Anayasası da yürürlükte olduğu için Meclis hem anayasayı yorumlama yetkisini hem de kanunları yorumlama yetkisini kullanmıştır. Her ne kadar 1876 Anayasasında sadece anayasayı yorumlama yetkisi belirtilmişse de, Meclis, fiiliyatta kanunları yorumlama yetkisini de kullanmıştır. Örneğin 1876 Anayasası ile birlikte yürürlükte olan 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu döneminde Nisab-ı Müzakere Kanununa⁸² dair bir yorum yapılmıştır⁸³. Bu kararın ayrıntısı, aşağıda 'uygulama' kısmında verilmiştir.

B. 1924 ESAS TEŞKİLAT KANUNU'NDA

1. Anayasa ve Dahili Nizamnamedeki Hükümler

Öncelikle 1924 Anayasası'nda 'meclis yorumu' yapma yetkisinin düzenlenişine bakılırsa, Anayasa'nın 26. maddesinde bu yetki "*Büyük Millet*

---

düzenlemiş olduğu Hong Kong bölgesinin anayasası olduğunu belirtmeyi önemli görüyoruz.

⁷⁹ Bu kurulun sayısı ve kurul üyelerinin kimler olduğu hakkında bkz. **Selda Kaya Kılıç**, "1876 Anayasası'nın Bilinmeyen İki Tasarısı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 4, Y. 1993, s.567-569.

⁸⁰ **Tanör**, s.132-133.

⁸¹ **Gözler**, Hukuka Giriş, s.274.

⁸² Bkz. *Cerideyi Resmîye*, 21 Şubat 1337, Sayı 3.

⁸³ *Ceride-i Resmîye*, Tarih 13 Cemâziye'lahir 1339 (21 Şubat 1921), Sayı 3, s.3. (bu çalışmada Rumi veya Hicri takvimden yapılan tarih dönüştürmeleri için Türk Tarih Kurumu'nun internet sayfasındaki 'tarih çeviri kılavuzundan' faydalanılmıştır).

Meclisi ahkâmı şeriyenin tenfizi, kavaninin vazı, tadili, tefsiri... gibi vezai fi bizzat kendi ifa eder” şeklinde ifade edilmiştir⁸⁴.

Anayasa'nın hazırlanışından 3 yıl sonra 1927 yılında hazırlanan Dahili Nizamname'de (*şimdi içtüzük*) ise, yorum kararı alınmasında takip edilen usulî süreç ele alınmıştır. 1927 Dahili Nizamnamesi'nin 124. maddesine göre, “*bir kanunun tefsiri lazım geldikte, tefsir talebini havi esbabı mucibeli tezkere veyahut takrir o kanunu bidayeten müzakere etmiş olan encümen veya encümenlere havale olunur*”.⁸⁵ Öğretide de bu içtüzük maddesinden yararlanılarak benzer yönde görüşler serdedilmiştir. *Arsel*'in belirttiği gibi o dönemde, bir kanun hakkındaki yorum talebi, o kanunun ilk kabul edilmesi esnasında mazbata hazırlayan komisyona gönderilir ve bu komisyonun raporu Meclis'te okunduktan ve tartışıldıktan sonra Genel Kurul tarafından karara bağlanırdı⁸⁶. Eğer ilgili kanun Meclis'teki ilk çıkarılma aşamasında, ihtisas komisyonu kurularak görev ona verilmişse, o zaman yine 15 kişiden oluşan bir özel komisyon kurulacağı belirtilmiştir (Dahili Nizamname, m. 124/f.2)⁸⁷. Uygulamada da, bazen ihtisas komisyonu kurulduğu olmuştur⁸⁸. Komisyonun raporu ve yorumu gereken kanun maddesi, Genel Kurul'da tartışılarak, yoruma gerek olup olmadığına, eğer yorumu lazımsa, yorumun nasıl olacağına karar verileceği hususu da Dahili Nizamnamenin 124. maddesinde düzenlenmiştir⁸⁹.

Yorum taleplerinin Meclis'te görüşülmesi ile ilgili değinmeye değer diğer bir husus, yorum kararı verilirken takip edilmesi gereken karar yeter sayısıdır. Dönemin Dahili Nizamnamesinde açıkça “*asıl kanunun kabulü için ne gibi usul ve ekseriyet nisabı lazım ise tefsir fıkrası da aynı usul ve nisaba tabi*” olduğu belirtilerek⁹⁰, yoruma tabi olan kanun maddesinin Meclis tarafından ilk çıkarılırken takip edilen karar yeter sayısı ve usulünün takip edileceği öngörülmüştür. Meclis yorumu yapılırken daha düşük bir çoğunluk

⁸⁴ Bkz. erişmek için <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1924/1924-ilkhali/1924-ilkhali.pdf>, 28.12.2017.

⁸⁵ Bkz. ilgili madde için **Servet Armağan**, Memleketimizde İchtüzükler, İÜHF Yayını, İstanbul, 1972, s.246-247.

⁸⁶ **Arsel**, Türk Anayasasının Umumi Esasları, s.79.

⁸⁷ Bkz. ilgili madde için **Armağan**, s.246-247.

⁸⁸ Bkz. Tütün İhtisas Komisyonunun kurulduğu bir karar için *TBMM*, İçtima 98, Celse 3, İçtima tarihi 9.4.1341, Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 17, İçtima Senesi 2, s.193-195.

⁸⁹ Bkz. ilgili madde için **Armağan**, s.246-247.

⁹⁰ 1927 Dahili Nizamnamesi, m. 124/f.4. Bkz. maddenin bahsi için **Teziç (2012)**, s.34.

aranmaması, yapılan yorumların kanuna eş düzeyde olması açısından yerinde olmuştur. Fakat aşağıda görüleceği gibi, anayasanın yorumu yapılırken, anayasanın değiştirilmesi için gerekli çoğunluk sağlanmadan daha düşük bir çoğunlukla yapıldığı olmuştur.

2. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Meclis'teki Müzakereleri Esnasında Yasam Yorumuna İlişkin İleri Sürülen Görüşler

1924 Anayasası, Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden yılda İkinci Meclis tarafından hazırlanarak yürürlüğe sokulmuştur. 1924 Anayasası'nın teklif edildiği oturumda genel olarak, yeni anayasanın önemi ve görüşmelerin hangi çoğunlukla yapılacağı noktaları tartışılmıştır. Bu teklifin 106. maddesinde yorum ile ilgili şu maddeye yer verilmiştir: “*Teşkilâtı Esasiye Kanununu tefsir etmek hakkı Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir (f.1). Kavanini adliyyeyi Mahkemei Temyizin, kavanini saireyi Şûrayı Devletin heyeti umumiyyeleri tefsir eder*” (f.2)⁹¹. Söz konusu madde, aşağıda görüleceği gibi, 20 gün sonraki oturumda, geniş tartışmalara konu olmuştur:

1924 Anayasası'nın yapımı sırasında mecliste gerçekleşen tartışmalarda, Feridun Fikri Bey, anayasa taslağının 106. maddesinde, 1876 Kanun-u Esasi'nin 117. maddesinden esinlenilerek ‘kanunları yorum yetkisinin Şurayı Devlet’e (Danıştay) ve temyiz mahkemelerine verilmesini’ şiddetle eleştirmiştir. Şurayı Devlet'in halihazırda kanun tasarılarını hazırlamak gibi yetkilerinin olduğunu vurgulayan Feridun Bey, kanunları yorumlama yetkisinin de Şurayı Devlet'e verilmesinin, Şurayı Devlet'in “*doğrudan doğruya kanunların esasatını, ruhunu ifade etme*”si sonucunu doğuracağı için, çok yanlış olacağını savunmuştur⁹². Feridun Bey eleştirilerini daha da yoğunlaştırarak şöyle devam etmiştir: “*Kanunu kim yaparsa, onun manasını, mefhumunu, ruhunu ifade etmek de onun uhdesine terettüp eden bir vazifedir*”⁹³. Bu hak, o kadar mühimdir ki; tefsirat yüzünden Heyeti Celileniz

⁹¹ Bkz. maddelerle ilgili Teşkilat-ı Esasiye hakkında Kanunu Esasi Encümeni'nin teklifi ve diğer tartışmalar için, İçtima 7, Celse 1, İçtima tarihi 9.3.1340, TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 7, İçtima senesi 1, s.223.

⁹² Feridun Fikri Bey, “1924 Anayasası'na dair teklifin 106. maddesine dair beyanları”, İçtima (birleşim) 24, Celse (oturma) 1, İçtima tarihi 30.03.1340/30 Mayıs 1924, bkz. erişmek için TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtima senesi 2, s.98.

⁹³ Benzer yönde görüşü desteklemek için Ali Şuuri Bey, “... bir kitabın müellifi sağ iken o kitabın bir yeri anlaşılmazsa, o anlaşılmayan mahalli sahibi müellife mi, yoksa o mahallenin imamına mı sorarsınız?” şeklinde bir teşbihî soru sormuştur (Ali Şuuri Bey

şimdiye kadar bir çok tefsiratın ne kadar ehemmiyeti tazammun ettiğini ve tatbikatta bazı kere icra makinesinin, bir kanunun hükmü üzerinde ne kadar tereddütler ettiğini ve ona şu veya bu manayı vermekle ne kadar garip vaziyetler husule gelebileceğini bizzat görmüş ve takdir buyurmuşsunuzdur"⁹⁴. Kanunların yorumunun yürütmeye bırakılmayacak kadar ciddi bir iş olduğunu düşünen Feridun Bey, yürütmenin yorum yapmasının uygulamada istikrarı bozacağı kanaatindeydi. Belki de, Cumhuriyet'in ikinci dönem meclisinin bir mebusu olarak, dönemin hükümet biçiminin ve şartlarının olduğu kadar meclisin üstünlüğünün de etkisiyle bu görüşleri beyan etmiştir. Devamında, Feridun Bey, yorum yapmanın kanun yapmakla eş olduğunu, Fransa gibi dönemin devletlerinde de bu yetkinin meclisin uhdesinde tutulduğunu belirterek⁹⁵, sözlerini, 1876 Kanun-ı Esaside yer alan bu hükmü (yorum yetkisinin Temyiz Mahkemesine ve Şurayı Devlet'e verilmesi) yeni Anayasa'da (1924) muhafaza etmenin gereksiz olduğu kanaatiyle bitirmiştir⁹⁶. Necmettin Molla Bey'in araya girerek, Temyiz Mahkemesinin yorum yetkisinin ne olacağı konusundaki uyarısına cevaben yine Feridun Bey, kendisinin genel olarak kanunların yorumu hakkında konuştuğunu, elbette ki Temyiz Mahkemesinin içtihadî bir yorum yetkisinin olduğunu ve bunun zamanla değişebileceğini ifade etmiştir⁹⁷.

Tartışmaya müdahil olan vekillerden Musa Kazım Efendi, Fehmi Bey'e katılarak, kanunun yorumu ile va'zının birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu ve Temyiz Mahkemesinin bir konuda karar vermesinin, içtihadî bir yorum olduğunu ifade etmiştir⁹⁸. Kanun va'zı ile nasıl ki yeni hükümler

---

(**Karesi mebusu**), "1924 Anayasası'na dair teklifin 106. maddesine dair beyanları", İçtima (birleşim) 24, Celse (oturum) 1, İçtima tarihi 30.03.1340/30 Mayıs 1924, bkz. erişmek için TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtima senesi 2, s.100). Bkz. bu görüş için ayrıca **Arsel**, Türk Anayasa Hukuku, s.330.

⁹⁴ **Feridun Fikri Bey**, adı geçen zabıt ceridesi, s.98.

⁹⁵ Bu iddiaya Meclis'teki devam eden tartışmalarda, Bursa mebusu Refet Bey, haklı olarak, o dönemde Fransa anayasasında böyle bir yorum yönteminin olmadığını belirterek cevap vermiştir (**Refet Bey**, "1924 Anayasası'na dair teklifin 106. maddesine dair beyanları", İçtima (birleşim) 24, Celse (oturum) 1, İçtima tarihi 30.03.1340/30 Mayıs 1924, bkz. erişmek için TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtima senesi 2, s.99).

⁹⁶ **Feridun Fikri Bey**, adı geçen zabıt ceridesi, s.98.

⁹⁷ **Feridun Fikri Bey**, adı geçen zabıt ceridesi, s.98. Bkz. aynı yönde **Berki**, Hukuk Mantığı..., s.104.

⁹⁸ **Musa Kazım Efendi (Konya mebusu)**, "1924 Anayasası'na dair teklifin 106. maddesine dair beyanları", İçtima (birleşim) 24, Celse (oturum) 1, İçtima tarihi 30.03.1340/30 Mayıs 1924, bkz. erişmek için TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtima senesi 2, s.98-99.

koymak mümkün ise yorum ile de yeni hükümlerin konabileceğini ekleyen Musa Kazım Efendi, bu beyanıyla çelişen bir görüntü verebilecek şekilde, yorumun, muğlak hükümleri aydınlatmaya yaradığını belirtmiştir⁹⁹. Aynı şekilde, meclisin bir kanun hükmünü sonradan yorumlayarak, hükmün anlamına bazı istisnalar dahil edebileceğini veya bazı istisnaları hariç tutabileceğini de serdetmiştir¹⁰⁰.

Söze dahil olan Refet Bey, Fransa'da böyle bir yorum yönteminin olmadığını ifade ederek başladığı konuşmasına¹⁰¹, yorum işinin ilmî bir mevzu olduğundan bahsederek devam etmiş ve meclisin kanunların yorumu yetkisini deruhte etmesine, yorum vasıtasıyla kanun hükmünün değiştirilebileceği ve böylece bireylerin hakları bertaraf edilebileceği endişesiyle karşı durmuştur¹⁰². Hatta Refet Bey şu ilginç örnekle bu iddiasını desteklemiştir: Adana'nın Fransızlar tarafından işgal edilmesini takiben, orada yaşayan bazı kişilerin orayı terk ettiği ve geride bıraktıkları mallarının Fransızlar tarafından idare edildiği, daha sonra Kuvayi Milliye'ye dahi katılan bu kişilerin mezkur mallarının, Meclis'in bir kanun hükmünü kötü yorumlaması nedeniyle iade edilemediği ve söz konusu mallara el konularak ziraat okuluna tahsis edildiği anlatılmıştır¹⁰³. Bu münakaşalara cevaben,

---

Burada, bahsedilen vekiller, yasama yorumunun kural koyma mahiyetinde olduğu için herkese etkili (*erga omnes*), temyiz mahkemesinin yorumunun ise bireysel olayları ilgilendiren içtihadî bir durum olduğunu ifade etselerdi, belki de çok daha anlaşılır ve ikna edici olabilirdi.

⁹⁹ **Musa Kazım Efendi**, adı geçen zabıt ceridesi, s.98-99. Aslında, Meclis'in sonradan yaptığı kanun yorumlarına bakıldığında, aşağıda görüleceği gibi, hem yorum yoluyla muğlak hükümlerin açıklığa kavuşturulduğuna hem de bazı hususlara istisna getirilerek yeni kural koyulduğuna şahit oluyoruz.

¹⁰⁰ **Musa Kazım Efendi**, adı geçen zabıt ceridesi, s.98-99.

¹⁰¹ Gerçekten de, o dönemde Fransa Anayasası'nda yasamaya böyle bir yorum yetkisi veren hüküm yoktu. (Bkz. Fransa tarihindeki anayasalar ve bunlardaki hükümler için <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/les-constitutions-de-la-france/les-constitutions-de-la-france.5080.html>, erişim 10.12.2017). Fakat 1815 Anayasal değişikliklerinde, 58. maddede, temyiz mahkemesince yapılan kanun yorum taleplerinin, kanun biçiminde yapılacağı belirtilmiştir (<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/les-constitutions-de-la-france/acte-additionnel-aux-constitutions-de-l-empire-du-22-avril-1815.5103.html>, erişim 10.12.2017). Dolayısıyla, bu dönemde, yorum, ister yargı isterse yasama organı tarafından yapılsın, kanun biçiminde olacağı için, tıpkı yasama yorumlarında olduğu gibi herkes için etkili olabilecekti.

¹⁰² **Refet Bey**, adı geçen ceride, s.99. Bkz. ayrıca Refet Bey'in bu görüşü için **Arsel**, Türk Anayasa Hukuku, s.330.

¹⁰³ **Refet Bey**, adı geçen ceride, s.99.

Hasan Fehmi Bey, Şuray-ı Devlet'in de bazı hususlarda yanlış yorum yaptığını, hatta bazen Kanun-ı Esasi ile çatışan yorumlarının büyük tartışmalara sebep olduğunu beyan etmiştir¹⁰⁴.

Tartışmanın sonunda, söze giren Reşit Ağa, yorum yetkisinin meclis dışında bir mahkemeye veya kuruma verilmesi halinde, bu kurumların yorum yoluyla istediği gibi kural koyacağını ve kanun hükmünün anlamsızlaşacağını söylemiştir¹⁰⁵. Bunun sonrasında “tefsir” ibaresinin Meclis'in yetkilerini düzenleyen 26. maddeye eklenmesi hususu oylanmış ve kabul edilmiştir¹⁰⁶. Böylece, 106. maddede kanunların yorumunu Şurayı Devlet'e ve Temyiz Mahkemesine veren hüküm tamamıyla çıkarılmış ve Anayasa'nın yukarıda alıntılanmış 26. maddesindeki yorum yetkisi son halini almıştır.

C. 1961 VE 1982 ANAYASASINDA

1924 Anayasası'nda bulunan yasama organının kanunları yorumlama yetkisi, 1961 Anayasası dönemine gelindiğinde, kanunları denetleme ve yorumlama yetkisini de uhdesinde bulunduracak olan Anayasa Mahkemesi adı altında yeni bir kurum getirildiği için kaldırılmıştır. Acaba, böyle bir düzenlemeye gitmenin tek sebebi Anayasa Mahkemesinin kurulması mıydı? Bu sorunun cevabı kısmen alt paragraftaki açıklamalarda yatmaktadır.

1961 Anayasası hazırlanırken, Anayasada yasamanın yorum yapma yetkisine niçin yer verilmediğini tespit etmek, yasama yorumunun tarihî seyri açısından faydalı olabilir. Bu kapsamda, Temsilciler Meclisi'nin anayasa

¹⁰⁴ **Hasan Fehmi Bey (Gümüshane mebusu)**, “1924 Anayasası'na dair teklifin 106. maddesine dair beyanları”, İctima (birleşim) 24, Celse (oturum) 1, İctima tarihi 30.03.1340/30 Mayıs 1924, bkz. erişmek için TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İctima senesi 2, s.99. Hasan Fehmi Bey, tartışmalar devam ederken oturum başkanına şu soruyu yöneltmiştir: “...Şimdiye kadar Kanunî Esasi [1876] merî olduğu müddetçe tefsir hakkı Şûrayıdevlete aitti. Şûrayıdevlet yaptığı tefsirlerin her halde nısfından fazlasını tadil mahiyetinde yaptığına Encümen kail değil midir? Hattâ bir defa Kanunî Esasi ile tearuz teşkil edecek surette tefsir yaptığından dolayı İstanbul Meclisi Mebusanında uzun müzakerat ve münakaşat vukua geldiğini Encümen derhatır buyurmadı mı?”. Bu iddialara cevap veren Refet Bey, Meclis gibi geniş ve seçimlerde değişen bir organın yorumunun da değişebileceğini, bu nedenle Şurayı Devlet gibi daha küçük ve ilmi organın yorum yapmasının daha doğru olacağını belirtmiştir (**Refet Bey**, adı geçen ceride, s.100).

¹⁰⁵ **Reşit Ağa**, “1924 Anayasası'na dair teklifin 106. maddesine dair beyanları”, İctima (birleşim) 24, Celse (oturum) 1, İctima tarihi 30.03.1340/30 Mayıs 1924, bkz. erişmek için TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İctima senesi 2, s.99 vd.

¹⁰⁶ Bkz. İctima (birleşim) 24, Celse (oturum) 1, İctima tarihi 30.03.1340/30 Mayıs 1924, bkz. erişmek için TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İctima senesi 2, s.102-103.

taslağına ve Anayasa komisyonu raporundaki Meclis'in görev ve yetkilerine bakıldığında, yasama yorumunun niçin yeni anayasada yer almadığına dair şu gibi sebepler belirtilmiştir: “*Kanunun resmi tefsiri, normal olarak yargı yetkisine giren bir husustur. Tamamiyle bağımsız bir hale getirilmiş bulunan yargının teşrii bir tefsirle bağlanabilmesi düşünülemez. Yasama, eğer çıkardığı kanunun maksadını karşılamadığını da mahkemelerin tatbikatı sebebiyle görürse, bu kanun iste[di]ği muhtevayı taşıyor demektir. Bu takdirde yapılacak şey kanunu değiştirmekten ibarettir...*”¹⁰⁷. Temsilciler Meclisi'ndeki madde gerekçesinde, eğer yürütme organı bir kanunun yorumlanmasına ihtiyaç duyarsa, bu durumda Danıştay'a başvurabileceğine ve yasama yorumunun modern bir yöntem olmadığına da yer verilmiştir¹⁰⁸.

1961 ve 1982 Anayasaları döneminde yasamaya böyle bir yetki verilmemesine rağmen, 1924 Anayasası döneminde yapılan bazı meclis yorumları, 1961 ve 1982 Anayasaları döneminde de yürürlükte kalmaya devam etmiştir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 193. maddesinin yorumlanmasına dair karar, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesine kadar devam etmiştir¹⁰⁹.

Bu başlık altında değinilebilecek diğer bir konu, 1961 ve 1982 Anayasaları döneminde, Anayasa Mahkemesi'nin kanun yorumlarını denetleyip denetleyemeyeceği meselesidir. Bu konuda 1961 Anayasası döneminde çıkarılan 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş Kanunu'nun

---

¹⁰⁷ Temsilciler Meclisi, “Madde 62'nin özel gerekçesi”, *1961 Anayasası Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu*, Karar No 27, Tarih 09.03.1961, bkz. internet erişimi için <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1961/1961-ilkhali/1961-sirasayisi.pdf>, s.29. Bkz. ayrıca **Arşel**, Türk Anayasa Hukuku, s.331.

¹⁰⁸ Temsilciler Meclisi, “Madde 62'nin özel gerekçesi”, *1961 Anayasası Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu*, Karar No 27, Tarih 09.03.1961. Bkz. ayrıca **Arşel**, Türk Anayasa Hukuku, s.331. 1961 Anayasasında yasama yorumuna yer verilmeme gerekçesinin diğer kısmı şu şekildedir: “*Yürütme organı ise, anlamında tereddüde düştüğü bir kanun hakkında Danıştayın düşüncesini istemek imkanına sahiptir. Bu bakımdan, modern anlayışla bağdaşmayan tefsir yetkisi tasarıyla alınmamıştır. Kanun yapma yetkisi mutlak olarak mevcut bulunduğuna göre, teşrii tefsir müessesesinin kaldırılması, Meclislerin yetkilerinde bir eksiltme sayılmamak gerekir*”.

¹⁰⁹ Nitekim kitabımın 2009 baskısında, bu kanunun yorumunun halen yürürlükte olduğunu söyleyen **Teziç**, 2012 baskısında, bu arada 2011 yılında yeni HMK yürürlüğe girdiği için, kitabındaki örneği çıkarmıştır (Bkz. **Erdoğan Teziç**, *Anayasa Hukuku*, Beta, İstanbul, 2009, s. 27 ve **Teziç (2012)**, s.32). Dolayısıyla, yeni kanunun yürürlüğe girmesi ile eski kanun yürürlükten kalkmakta ve eski kanunu yorumlayan meclis kararı da dolaylı olarak etkisiz hale gelmiş olmaktadır.

geçici 5. maddesinde açık bir şekilde Meclis yorumları hakkında iptal davası açılmayacağı belirtilmiştir¹¹⁰. Hatta ilgili Kanun maddesinde, Anayasa Mahkemesinin, hakkında yorum yapılmış bir kanun maddesini, bu yorum doğrultusunda anlaması gerektiği de düzenlenmiştir¹¹¹. Geçmişteki yorum kararlarının 1961 ve 1982 Anayasası dönemlerinde Anayasa Mahkemesi tarafından denetiminin yasaklanması *Teziç* tarafından eleştirilmiştir. Yazar, böyle bir yasağın, kanun yorumlarını kanunlardan üstün tutmaya yol açacağını ve anayasaya aykırı yorum kararının iptal edilmesini ve böylece ilgili kanun hükmünün hukuka uygun hale getirilmesini imkansız kılacağını belirtmiştir¹¹². *Kıratlı* ise, başka bir çözüm yolu arayarak, 1961 Anayasası'nın 'yorum kararlarının' *iptal yoluyla* denetimini yasakladığını, *itiraz yoluyla* bu kararların denetiminin mümkün olduğunu ileri sürmüştür¹¹³. Bizce de, yasama yorumlarının denetiminin yasaklanması yerinde olmamıştır. Kanun denetlenirken onun yorumunun denetlenmemesi, hem yorumu üstün tutma hem de kanuna bağımlı olan bir yorumu ondan bağımsız kılma sonucunu doğurabilir.

III. UYGULAMADA YASAMA YORUMU

A. 1876 KANUN-I ESASİ VE 1921 TEŞKİLAT-I ESASİYE KANUNU DÖNEMİ

Her ne kadar 1876 Kanun-ı Esasi'de, Anayasa'yı yorumlama yetkisi Meclis-i Ayan'a; kanunları yorumlama yetkisi Temyiz Mahkemesi ile Şurayı Devlet'e verilmiş ise de, uygulamada Meclis muğlak veya kapsamı tam olarak tespit edilemeyen kanun hükümlerinin yorumu talebi karşısında 'yorum kararları' vererek, kanunları yorumlamıştır. Yorum kararlarına göz

¹¹⁰ **Teziç (2012)**, s.34. İlgili madde şu şekildedir: "25 Ekim 1961 tarihinden önce yasama organınca alınan yorum istemlerine ilişkin kararlar hakkında bu madde gereğince iptal davası açılmaz...".

¹¹¹ "... Anayasa Mahkemesi, bu şekilde karar konusu teşkil etmiş kanun veya kanun mahiyetindeki metinleri veyahut bunların belirli madde ve hükümlerini, yorum istemine ilişkin kararda açıklanan mâna içerisinde ele almak mecburiyetindedir". (Resmi Gazete, Tarih 25 Nisan 1962, Sayı 11091).

¹¹² **Teziç (2012)**, s.34.

¹¹³ **Metin Kıratlı**, Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu), Sevinç Matbaası, Ankara, 1966, s.97-98. Bilindiği gibi öğretilerde benzer yönde bir aklı yürütme yöntemi, Anayasa Mahkemesinin 10 yıllık denetim yasağı'nın sadece itiraz yolu için geçerli olduğu, oysa iptal yolu için böyle bir yasağın olmadığı noktasında kullanılmıştır (**Ergun Özbudun**, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin, Ankara, 2010, s. 436; **Teziç (2012)**, s. 258).

atıldığında, herhangi bir idari kurumun veya mahkemenin, bir kanunu uygularken ilgili maddenin kapsamı veya anlamı konusunda düştüğü belirsizliği gidermek için genellikle Başbakanlık vasıtasıyla¹¹⁴ Meclis'e sorduğu ve yorum kararı istediği görülmektedir. Bu dönemde üç türlü yorum kararı vardır. Birincisi, Meclis'in anlamı kapalı olan bir hükmü doğrudan yorumlayarak anlamını kararında belirtmesi; ikincisi, anlamda herhangi bir kapalılık olmadığını açıklarken, ilgili kanun hükmünü dolaylı bir şekilde yorumlaması, tabiri caizse, yorumlu ret kararı vermesi; üçüncüsü yorumlanması mümkün olmayacak derecede açık olan hükmün yorumu talebinin bir açıklama yapılmaksızın reddedilmesidir. Aşağıda bu kararlarından çeşitli örnekler verilmiştir:

1. Meclis'in Doğrudan Yorum Yaparak Bir Hükmün Anlamını Tespit Ettiği Kararlar

Bu başlık altında verilen kararlarda Meclis, yorumu talep edilen hükmün ne anlama geldiğini ve kapsamını ortaya koyarak 'gerçek manada yorum' yapmış ve bunları "tefsir kararları" adı altında yayımlamıştır. Örneğin 1876 Anayasası ile birlikte yürürlükte olan 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu döneminde Nisab-ı Müzakere Kanunu'na¹¹⁵ dair bir yorum yapılmıştır¹¹⁶. Öyle ki 5 Eylül 1920 (5 Eylül 1336) tarihinde, 1921 Anayasasının bir kısım maddeleri¹¹⁷ ile birlikte kabul edilen Nisabı Müzakere (toplantı ve karar yetersayısı) Kanunu'nun bazı maddeleri 9 Eylül tarihinde, yani sadece 4 gün sonra, yorum talebi ile Mecliste müzakere edilmiş ve uzun tartışmalardan sonra, kanunun toplantı yeter sayısı ile ilgili maddesinin nasıl anlaşılacağı yorumlanmıştır¹¹⁸.

¹¹⁴ Bazı hallerde, Meclis'teki milletvekillerinin de yorumu gereken kanun maddesini doğrudan Meclis'e sunabileceği belirtilmiştir (Arsel, Türk Anayasa Hukuku, s.329). Söz konusu kanunu uygulayan bir bakanlık ise, yukarıda belirttiğimiz gibi Başbakanlık vasıtasıyla Meclis'ten yorum talep etmekteydi (Arsel, Türk Anayasa Hukuku, s.329; Berki, Hukuk Mantığı..., s.106). Ayrıca, İstiklal Mahkemesi hakiminin yorum talep ettiği de vaki olmuştur. Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, İçtima 25, İçtima Senesi 4, Cilt 29, 15.04.1339 (15 Haziran 1923), s.153-154.

¹¹⁵ Bkz. *Cerideyi Resmîye*, 21 Şubat 1337, Sayı 3.

¹¹⁶ *Ceride-i Resmîye*, Tarih 13 Cemâziye'lahir 1339 (21 Şubat 1337- 21 Şubat 1921), Sayı 3, s.3.

¹¹⁷ 1921 Anayasasının görüşülmesi 1920 (1336) yılında başlamış 1921 (1337)'de bitmiştir. 1920 yılında, bir kısım maddeleri görüşülüp kabul edilirken, Nisab-ı Müzakere Kanunu da görüşülüp kabul edilmiştir.

¹¹⁸ İlgili Kanun maddesi şu şekilde yorumlanmıştır: "Beşinci maddenin tayin eylediği nisabı müzakere altıncı maddenin birinci fıkrasındaki (Büyük Millet Meclisi azasına dört ay için

İkinci bir örnek karar olarak, Meclis-i Ayan tarafından Kanun-ı Esasi'nin bir maddesinin yorumunu gösterebiliriz. Bildiğimiz gibi bu dönemde, Meclis-i Ayan'a Anayasa'yı yorumlama yetkisi verilmişti. Bu yetki doğrultusunda, Meclis 1910 yılında, Kanun-ı Esasi'nin 76. maddesindeki¹¹⁹ “*Meb'uslardan her birine beher sene içtimai için Hazine'den otuz bin kuruş verilecek ve şehri beş bin kuruş maaş itibariyle memurîn-i mülkiye nizamına tevfikân azimet ve avdet harcırahı ita kılınacaktır. Müddet-i kanuniyeden fazla içtima vuku bulduğu suretde şehri beş bin kuruş itibariyle tahsisat-ı munzama verilecektir*”¹²⁰ hükmünün yorumunu, uzun tartışmalar sonunda yapmıştır. Tartışma daha çok, maddenin ikinci cümlesindeki “*Müddet-i kanuniyeden fazla içtima vuku bulduğu suretde şehri beş bin kuruş itibariyle tahsisat-ı munzama verilecektir*” ifadesine yöneliktir. Anayasanın 76. maddesinde belirtilen ‘müddeti kanuniyeyi’ aşan toplantıları için milletvekillerine ödenecek olan 5 bin kuruşun, kanuni süreyi aşan her bir güne bölünerek mi yoksa başka surette mi hesaplanarak ödeneceği noktasında muğlaklık olduğu için yorum ihtiyacı doğmuştur. İlgili komisyon (encümen), bu 5 bin kuruşun fazla çalışılan günlere bölünerek hesaplanacağı yönündeki mazbatayı Genel Kurula sunmuş ve bu şekilde kabul edilmiştir¹²¹. Bu madde, milletvekillerinin maaşı Anayasa’da yazdığı için ekonomik duruma göre değişmek durumunda kalmış ve “ya yoruma tabi tutularak” veya “doğrudan anayasa değişikliği

---

bin iki yüz lira tahsisat) verilmesi hakkındaki ahkâma, yani mebdei içtima olan 23 Nisan 1336 tarihinden itibaren dört aya mahsustur. (Dört ayın hitamında devrei içtimaiye nihayetine kadar Meclise devam edenlere şehri yüzer lira tazminat verilir) deyu muharrer olan mezkûr altuncu maddenin ikinci fıkrasındaki ruhu mânaya nazaran tazminat devresi telâkki edilen sekiz ay için de nisabi müzakere, kanunu mezkûrun ikinci maddesinin kabul eylediği esasata tevfikân yani intihaba iştirak eden devairi intihabiye nüfusu umimiyesi nisbetinde kanunu mahsusunun tayin eylediği adedi mürettebin nısfından bir fazlasile müzakere ve mevcudun ekseriyeti mutlakasile ittihazı karar eylemek suretinde tefsir edilmiştir”, TBMM, İçtima 61, Celse 2, İçtima Tarihi 08.09.1336 (1920). Bkz. Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima senesi 1, Cilt 4, s.10-12.

¹¹⁹ Meclis görüşmesinde yanlışlıkla 88 yazılmıştır, fakat bu madde hakimlerin sınıf ve vazifelerine dairdir. Oysa yorumu yapılan husus değişiklikten önce 88. maddede düzenlenmiştir. O nedenle bir karmaşa olmuştur (*Meclisi Ayan Zabıt Ceridesi*, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt 1, 14 Şubat 1326 (1910), s.552).

¹²⁰ Bkz. 1909 değişikliği için <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1876/1876-1/1876-1-degisiklik.pdf>, erişim 27.12.2017).

¹²¹ *Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima Senesi 3, 14 Şubat 1326 (1910), s.550-554, 558-562.

yapılarak¹²² zamanla maaş yükseltilmiştir. Tabi ki bu durum, anayasa yapım tekniği açısından sorunlu ve detaylı bir yöntemdir.

2. Meclis'in Dolaylı Yorum Yaparak Bir Hükmün Anlamını Tespit Ettiği Kararlar

Aslında, bu kararlarında Meclis, yorumu istenen kanun maddesinin kapsamının ve anlamının net olduğunu düşünmekte ve gerçek manada bir yorum kararı vermemektedir. Fakat, pratikte, Meclis'in yoruma gerek olmadığına dair yaptığı açıklamalar ve gerekçeler bir nevi dolaylı yorum kararı niteliğine bürünmektedir. Zira, idare ve mahkemeler bu açıklamalar ile ilgili hükmün anlamını bu kararla öğrenmiş ve kararın gerekçesi kapsamında hareket etmiştir.

Örneğin, Ereğli havzasında çalışan işçilerden sadece kömür madeninde çalışanların mı yoksa bunun dışında taşıma işlerinde, çıkarılan kömürleri taşıyan trende ve havzanın kapsadığı diğer alanlarda çalışan işçilerin de Amele Kanunu'ndaki bazı haklardan (mesai saatleri ve asgari ücret gibi) istifade edeceğine dair Meclis'e iletilen yorum istemine, Meclis Komisyonları ve Genel Kurul, söz konusu Kanun'un yoruma mahal bile vermeyecek şekilde Ereğli havzasındaki işçileri de kapsadığı, fakat şimdilik bütün ülke sathındaki işçileri kapsamadığı, Ereğli havzasındaki uygulamayı görüp ona göre hareket edilmesi gerektiği yönünde görüş bildirerek, '*yoruma gerek olmadığına*' karar vermiştir¹²³. Dikkatle bakıldığında, yoruma gerek olmadığına dair kararda bile yorum yapıldığı fark edilmektedir.

Benzer şekilde yine yoruma lüzum olmayacak derecede açık olduğu için yorum istemi reddedilen, fakat komisyonun önerisinde ve Genel Kurul'un kararında, ilgili kanun maddesinin neyi kapsayıp neyi kapsamadığının belirtildiği başka birçok örnek vardır. Söz gelimi, Belediye'nin yük

¹²² 11 Şubat 1915 yılında 76. madde değiştirilerek, tahsisat miktarı 50 bin kuruşa çıkarılmıştır (Bkz. bu değişiklik için <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1876/1876-4/1876-4-degisiklik.pdf>, erişim 28.12.2017). 1876 Kanun-ı Esasi'nin son halinde bu tahsisat 50 bin kuruş olarak belirtilmiştir: bkz. <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1876/1876sonhali/1876-sonhali-osmanlica.pdf>, s.16 (erişim 28.12.2017). Bu madde 1909'da yapılan Anayasa değişikliklerinde yine tadil edilmiş ve daha önce 20 bin olan tahsisat 30 bine çıkarılmıştır (<https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1876/1876-1/1876-1-degisiklik.pdf>, erişim 27.12.2017). Yani bu yorum kararının verildiği yılda (1910) maddedeki tahsisat miktarı 30 bin kuruştur.

¹²³ *TBMM*, İçtima 93, Celse 1, Devre 2, Zabıt Ceridesi, Cilt 5, İçtima senesi 31 Kanunusani 1340, s.488-489. Görüldüğü gibi bu tarihte daha 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu çıkarılmamıştır.

hayvanlarından vergi almasını öngören Rüsûmu Belediye Kanunu'nun 13. maddesindeki '*yük hayvanı*' ibaresine develerin dahil olup olmadığı sorulmuştur. Develerin de dahil olduğu kanaatinde olan komisyon ve Genel Kurul, bunu gerekçelerinde belirterek, '*yoruma gerek olmadığı*' kararı vermişlerdir¹²⁴. Yoruma mahal olmadığına karar verildiği halde, yük hayvanı ibaresinin kapsamına '*develerin*' dahil olduğu belirtilerek, yine dolaylı bir yorum yapılmıştır.

3. Meclis'in Kanun Hükmünün Yorumunun Mümkün Olmadığına Dair Kararları

Bu başlık altındaki kararlarda, Meclis, yorumu istenen hükmün kapsamının ne olduğunu 'dolaylı' bir yoruma bile tabi tutmaksızın, "yorumun mümkün olmadığına" karar vermiştir. Bir kararda, Elcezire¹²⁵ İstiklal Mahkemesi başkanı tarafından İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun yedinci maddesindeki "*İstiklâl mahkemesi heyetleri her altı ayda bir intihabolunur*" hükmünün muğlaklığı nedeniyle hakimlerin 'seçildikleri tarihten mi, yoksa atandıkları yere vardıkları andan mı' göreve başlayacağına dair tereddütlerini içeren yorum talebi olmuştur. Bu talep, hem Adalet Komisyonu tarafından, "seçim süresinin 6 ay olduğunun açık olduğu gerekçesiyle" hem de Genel Kurul tarafından komisyonun ret yönündeki mazbatasını onaylanarak geri çevrilmiştir¹²⁶. Görüldüğü gibi bu örnek kararda, 'yoruma mahal olmadığına' karar verilmekle birlikte, gerekçede bir açıklamaya yer verilmeyerek '*dolaylı bir yorum*' da yapılmamıştır.

B. 1924 TEŞKİLAT-I ESASİYE KANUNU DÖNEMİ

Bu dönemde, çok çeşitli kanunlar ve kanun maddeleri hatta kanunlarda yer alan bazı kelimelerin anlamları hakkında Başbakanlık (başvekalet) vasıtasıyla Meclis'ten 'yorum kararı' verilmesi istenmiştir. Bazen Meclis yorumu gerekli bularak, talep edilen hükmü yorumlamış, ne olduğunu açıklamış; bazen ise yoruma mahal bırakmayacak derece açık ve net bir

¹²⁴ TBMM, İçtima 93, Celse 1, Devre 2, Zabıt Ceridesi, Cilt 5 İçtima senesi 31 Kanunusani 1340, s.169-170.

¹²⁵ Osmanlı döneminde Musul'u da içine alan bölgeye verilen ad.

¹²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima 25, İçtima Senesi 4, Cilt 29, 15.04.1339 (15 Haziran 1923), s.153-154.

düzenlemenin veya istikrarlı bir uygulamanın varlığı nedeniyle yorumu gerekli görmemiştir¹²⁷.

Yoruma dair Meclis'teki tartışmalarda milletvekilleri farklı görüşler serdetmişlerdir. Bazıları, yorumu istenen kanun maddesinin yoruma lüzum göstermeyecek derecede açık olduğunu, bazıları yorum yapılarak açıklığa kavuşturulması gerektiğini, diğer bir kısım vekiller ise yeni bir kanun maddesi eklenerek veya ilgili madde değiştirilerek sorunun çözüme kavuşturulması gerektiğini ileri sürebilmiştir¹²⁸.

1. Meclis'in Doğrudan Yorum Yaparak Bir Hükümün Anlamını Tespit Ettiği Kararlar

Eğer, yorumu talep edilen kanun hükmü, muğlak, belirsiz ve farklı uygulamalara yol açacak şekilde ise, bu durumda Meclis ilgili hüküm hakkında 'yorum kararı' vermiştir. Bunları da yorum kararları adı altında belirli bir numara sistemine tabi tutarak yayımlamıştır¹²⁹. Aşağıda bu yönde bazı kararlara yer verilmiştir:

Örneğin, 26 Şubat 1341 Tarihli Tütün İdarei Muvakkatı ve Sigara Kâğıdı İnhisarı Hakkında Kanun'un 16 ve 17'nci maddelerinin yorumu istemi neticesinde, ilgili maddeler, Özel Tütün Komisyonu (Tütün Encümeni-Mahsusu) ve akabinde Genel Kurulca (Heyet-i Umumî) yorumlanmıştır. Buna göre, 16. madde 'memurlara, tütün ve sigara kağıdı ile beyaz kopya kağıdı kaçakçılığını önleme, ihbar ve el koyma yetkileri' vermiş; 17. madde ise 'sigara kağıdı ve beyaz kağıt kaçakçılığını ihbar ile bunlara el koyma gibi işlerde emeği geçen memurlara belirli bir miktar mükafat verilmesi (kesilen

¹²⁷ 1924 Anayasası döneminde 1926 ile 1957 yılları arasında toplam 257 tane 'yorum kararı verildiği' Danıştay savcısı Salih Er tarafından bir kararda belirtilmişse de (*Danıştay 5. D.*, 23.10.1997 tarihli ve 1996/2946 E. 1997/2239 K. sayılı karar), 1926 yılı öncesinde ve 1957 yılı sonrasında 1961'e kadar meclisin yorum kararı verdiğiinden, sayı daha fazla olabilir.

¹²⁸ Teklif'in başlığı şu şekildedir: "*Muvazeni Maliye Encümeninin Anadolu demiryollarının mubayaasına ve Müdüriyeti Umumiyesinin teşkilât ve vazâifine müteallik 22 Nisan 1340 tarihli Kanuna bir zeyl ilâvesi veya mezkûr kanunun tefsiri hakkında teklifi kanunî (2/470) ve mazbatası*". Söz konusu kanun teklifine dair tartışmalarda, bir kesim yorum yapılmasını, bazıları meclisteki komisyonlara bu demiryolları müdürlüğünün bütçesinin onaylanması yetkisini vermeyi, diğer kesim ise bunların doğru olmayacağını Meclis'in kendisinin bu işi görmesi gerektiğini savunmuştur. Nihayet, son görüş kabul edilmiştir, yani yorum yapılmamıştır. TBMM, İçtima 98, Celse 3, İçtima tarihi 9.4.1341, Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 17, İçtima Senesi 1, s.195-201.

¹²⁹ **Berki**, Hukuk Mantığı..., s.106.

para cezasının yarısı)’ hususunu düzenlemiştir. Yorum isteminde, 16. maddede ‘tütün ve sigara kaçakçılığı’ ibaresi varken; 17. maddede ‘tütün’ ibaresinin olmaması hususunun yorumlanarak halledilmesi talep edilmiştir. Özel Tütün Komisyonu ve Genel Kurul, yorum yaparak, 16. maddedeki ‘tütün’ ibaresinin 17. maddeye de etkili olmasına karar vermiştir¹³⁰. Kısacası, yorum yoluyla, tütün kaçakçıları yakalayan ve elkoyanlara da belirtilen miktarda mükafat verilebileceği kanaatine varılmıştır.

Hafta Tatili Kanunu’nda, Cuma günü resmi tatil yapacak olan kurumlar arasında mekteplerin (okulların) sayılmaması nedeniyle, Hristiyan ve ecnebi okullarının bugün tatil olup olmadığı hususunda Meclis’ten yorum istenmiştir. Meclis ve komisyonlar, yorum istemine olumlu cevap vererek, *“Türkiye Cumhuriyeti hududu dahilindeki bilcümle mekteplerde müdür, muallim ve hademe olarak müslüman Türkler bulunduğu gibi talebenin de ya cümlesi ya ekseriyeti azimesi veyahut bir kısmı mühimmi Türk ve Müslüman evlâdı bulunduğundan tatil gününün Cuma günü olması tabii ve mantiki olduğu”* kanaatine varmış ve yorum kararı vermiştir¹³¹.

¹³⁰ TBMM, İçtima 98, Celse 3, İçtima tarihi 9.4.1341, Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 17, İçtima Senesi 2, s.193-195. Bkz. benzer yönde Gümrük ve Tarife Kanunu’nun 4 üncü maddesinin tefsiri: “1499 sayılı gümrük tarifesi kanununun dördüncü maddesinin dördüncü bendinde yazılı ecnebi memleketlerdeki vazifelerinden dönen me- murların kullanılmış ev eşyasına ait muafiyet, memlekete dönen ailelerinin beraberlerinde veya bunlardan en çok iki ay evvel veya üç ay sonra gelen kullanılmış ev eşyalarına da şamildir”. (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 23, İçtima 3, İçtima tarihi 23.6.1934, s.287). Bkz. veraset ve intikal vergisi Kanunu’nun 1. maddesinin yorumu şu şekildedir: *“Türkiyede ikametgâhı olan bir yabancıya vasiyet ve miras suretile geçen veya her hangi bedelsiz ve ivazsız bir tasarruf ile kazanılan menkul ve gayrimenkul mallardan yurd dışında bulunanlardan veraset ve intikal vergisi alınmaz”* (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, İçtima 4, Cilt 25, 22.12.1934).

¹³¹ TBMM, Devre 2, Cilt 10, İçtima Senesi 2, Zabıt Ceridesi, İçtima 5, İçtima tarihi 11.11.1340 (Salı), Celse 2, s.188-189. Bkz. benzer şekilde, Devlet’e olan borcu nedeniyle Hacı Rıfat efendinin evinin ve arsasının hazine adına el konulması (haczi de denebilir) durumunda, aşar hakkındaki hukuki düzenlemelerin, bu olaya da kıyasen uygulanarak, borçlu borcunu ödediğinde, hazine adına el konulan ev ve taşınmazın geri verilebileceği yorum yoluyla kararlaştırılmıştır. Burada, artık kanunun anlamını açığa çıkarmaktan ziyade, kıyas metodu ile genişletici yorum yapılmıştır. (TBMM, Devre 2, Cilt 10, İçtima Senesi 2, Zabıt Ceridesi, İçtima 5, İçtima tarihi 11.11.1340 (Salı), Celse 2, s.187-188). Bkz. aynı yönde 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 110. maddesinin yorumu hakkında TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 9, İçtima 1, İçtima tarihi 25.06.1932. Bu kararda, Belediye Kanunu’nun 110. maddesinin 6. bendinde belediyelerin gelirleri arasında sayılan ‘avarız ve hasılat’ ifadesinin kapsamı ortaya konmuştur. Bu bend şu şekilde yorumlanmıştır: *“Vakfi sahih mahiyetinde olmayıp avarız namile veya muvazaaten mülk suretile hakikî ve hükmî şahıslar uhdesine*

1924 Anayasası döneminde, Meclis'in anayasayı yorumlama yetkisi açıkça Anayasa'da belirtilmemiş olmasına rağmen, 10 Şubat 1927 tarihli bir kararında, Meclis, Anayasa'nın 23. maddesindeki “*mebusluk ile hükümet memuriyeti bir zat uhdesinde içtima edemez*” hükmünü ‘hükümet tarafından milletvekillerine verilen belirli ve geçici bir işin memuriyet sayılmayacağı’¹³² şeklinde yorumlamıştır.

Başka bir örnekte, 431 sayılı Hilâfetin İlgasına ve Osmanlı Hanedanının Türkiye Memâliki Haricine Çıkarılmasına dair Kanun'un 8. maddesinin yorumunu yapan Meclis, 1949 yılında, bu maddedeki ‘padişahlık yapmış olanların mallarının millete intikal ettiğine’ dair ifadeyi¹³³, yorumla ‘yaşayan veya ölmüş padişahların mallarına’ teşmil ettirmiş ve bu malların 431 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra ‘*verasetle de intikal etmeyeceğine*’ karar vermiştir¹³⁴. Bu yorum öncesinde vuku bulan bazı yargı kararları ve uygulamalar kapsamındaki gelişmelerden bahsetmek, kararın arka planı açısından yararlı olabilir. 431 sayılı Kanun'un 8. maddesi yürürlüğe girdikten sonra, II. Abdülhamid gibi bazı padişahların varisleri, padişahın ölümü ile kendilerine intikal eden bazı şahsi gayrimenkullerin tapuda kendi adlarına tescilini istemişlerdir¹³⁵. Fakat tapu dairesi, ilgili kanun maddesini gerekçe göstererek tescil talebini reddettiği için, varisler Asliye Hukuk Mahkemesine başvurmuşlar. Mahkeme 19.09.1934 tarihinde, ilgili kanun maddesini tescile engel görmeyerek talebi kabul etmiştir. Bunun üzerine Hazine, ilgili kararı temyiz etmiştir. Yargıtay 1. Hukuk Dairesi, 16 Şubat 1935'te, haklı olarak, Kanunda yer alan düzenlemenin, padişahların şahsi mallarının verasetle intikaline engel teşkil etmediğine karar vermiştir¹³⁶. Bir süre sonra aynı davacılar başka bir gayrimenkulün tapuya tescili için dava açmış, fakat Asliye

---

tapuca tescil edilmiş veya edilmemiş gayrimenkuller ile nuket olan bizzat avarızlar ve hasılatının belediyelere intikali manasını mutazammundur”.

¹³² Resmi Ceride, Tarih 22 Şubat 1927, Sayı 565. Meclisin yorumunun aslı şu şekildedir: “*Büyük Millet Meclisi azasından birine hükümet tarafından tevdi edilen muayyen ve muvakkat bir iş hükümet memuriyetinden addolunmaz*”

¹³³ Bkz. 431 sayılı Kanun için <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.431.pdf>, erişim 27.12.2017.

¹³⁴ Bkz. 245 sayılı ve 02.05.1949 tarihli yorum kararı için Resmi Gazete, Tarih 7 Mayıs 1949, Sayı 7201. Bkz. Elbir 1186-1187. Bkz. bu kararın eleştirisi için Elbir, s.1200-1201 vd.

¹³⁵ Hıfzı Timur, “Ölmüş Padişahlar Adına Tapuda Kayıtlı Gayrimenkullerin Vereseye İntikali”, İstanbul ÜHFM, Cilt 12, Sayı 1, Y. 1946, s.389; Elbir, s.1188-1190.

¹³⁶ Bkz. karar için Timur, s.389. Bkz. Yargıtay'ın görüşüne benzer görüş için Elbir, s.1191-1192.

Hukuk Mahkemesi, ilgili taşınmazın “*emlak-ı hususiye*”¹³⁷ değil “*emlak-ı şahane*”¹³⁸ olduğuna karar vermiş ve talebi reddetmiştir. Bu defa Yargıtay’ın aynı dairesi, 431 sayılı Kanunun 8. maddesinin uygulanması gerektiğine kanaat getirerek, ilk derece mahkemesinin kararını 7 Aralık 1944’te onamıştır¹³⁹. Böylece, iki karar arasında içtihat farklılığı bulunduğu için içtihadı birleştirme yoluna müracaat edilmiştir. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu, ilgili kanun maddesinin, yürürlüğe girmesinden önceki dönemde tapuda padişahlar adına kayıtlı şahsi mallara etkili ve şamil olamayacağını; eski ve yeni hukukta, bir kimsenin şahsi mallarının tapuya tescile gerek olmaksızın ölümü ile varislerine intikal ettiğini, o nedenle II. Abdülhamid’in 1917’de ölümü ile mirasçılara geçen malların bu Kanunun 8. maddesi kapsamında olmadığını hükme bağlamıştır. Ayrıca, Yargıtay bu dönemdeki bir Bakanlar Kurulu kararında yer alan “*Abdülhamid’in kendi nakdi ile aldığı tapulu gayrimenkullerinin veresesine intikal edeceği kabul olunmak suretile sözü geçen maddenin neşrinden evvel ölmüş padişahlara şümulü olmadığı*” şeklindeki ifadeye atıf yaparak 1. Hukuk Dairesinin ilk kararını yerinde bulmuştur¹⁴⁰. Nitekim sonrasında da, Yargıtay, Sultan Aziz’in mirasçılarının benzer başvurusunda, istikrarlı bir şekilde kararını devam ettirmiştir¹⁴¹. Fakat 1949 yılında yukarıda bahsettiğim “yorum kararı”ndan sonra, Yargıtay, “*BMM’nin tefsir kararı... 06.2.1946 tarihli içtihadı birleştirme kararını ortadan kaldırmış olup tefsir kararının henüz muhkem kazıye haline gelmemiş olan hadiselerle şamil olacağı...*” gerekçesiyle bozma kararı vermiştir¹⁴². Böylece, istikrar oluşturan mahkeme kararlarına muhalif bir tarzda, kazanılmış hakları da ortadan kaldıracak şekilde geçmişe etkili bir yorum yapılmıştır¹⁴³.

Son olarak bu dönemde 1960’lara yaklaştıkça, yorum kararlarının sayısında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Bunun sebepleri olarak, önceki dönemde tam manasıyla oturmuş bir hukuk düzeninin oluşmamasını, bidayet ve temyiz mahkemelerinin gittikçe yorum yetkisini fiilen ele geçirmesini ve Meclis’in yorum sorunlarıyla uğraşmak ve buna zaman harcamak

---

¹³⁷ Padişahlığın (kamunun) mülkü.

¹³⁸ Padişahın şahsi mülkü.

¹³⁹ Bkz. karar için **Timur**, s.390; **Elbir**, s.1188-1190.

¹⁴⁰ **Timur**, s.390.

¹⁴¹ Bkz. 4 Mart 1949 tarihli içtihat için **Elbir**, s.1190.

¹⁴² **Elbir**, s.1190.

¹⁴³ **Elbir**, s.1190.

istememesini gösterebiliriz. Örneğin 1924 Anayasası'nın yürürlükte olduğu 10. yasama döneminde (1954-1957) sadece bir tane yorum kararı verilmiştir. Bu kararda, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanununun 32. maddesinin C fıkrası yorumlanmıştır¹⁴⁴.

2. Meclis'in Dolaylı Yorum Yaparak Bir Hükmün Anlamını Tespit Ettiği Kararlar

Bazı hallerde Meclis, aslında yorum ile halli mümkün olmayacağını düşündüğü durumlarda, kanunun açık olduğuna kanaat getirmiş ve yorum istemini reddetmiştir. Fakat ilgili kanun hükmünün yoruma ihtiyaç duymadığını açıklarken, yine o maddenin kapsam ve anlamını ortaya koymuştur.

Örneğin, Meclis, 788 sayılı Memurin Kanunu'nun Müzeyyel (ek) maddesindeki "*Millî Hükümet emrinde bilfiil vazife ifa eden memurinin hizmette buldukları müddet tekaüd ve mazuliyetlerinde iki kat olarak hesap edilir*" hükmü ile sonradan çıkarılan 946 sayılı Kanun ile "*Her hangi bir mahalde usulen tazyif edilmiş olanların bu haktan istifade edebilecekleri*" hükmünü birlikte yorumlayarak, sadece 'fiilen çalışanların' bu haktan faydalanamayacağı açık olduğu için, 'yoruma mahal olmadığına' karar vermiştir. Görüldüğü gibi yorumun mümkün olmadığı ifade edilirken bile yorum yapılmıştır¹⁴⁵.

Burada şunu da belirtelim ki, önceleri Meclis Genel Kurulu, oylama ile bir kanunun anlamının açık ve kapsamının anlaşılır olması nedeniyle 'yoruma gerek olmadığına' karar veriyorken; daha sonraları özellikle 1924 Anayasası döneminde, çoğu zaman, ilgili encümenlerin (komisyonlar) raporunu onaylamakla yetinmiş ayrıca bir gerekçe oluşturmamıştır. Bu durumda, encümenin kendisi, ilgili kanun maddesinin anlam ve kapsamını ortaya koyarak 'yoruma gerek' olmadığına kanaat getirmiş ve Genel Kurul'dan yorum talebinde bulunmak için mazbata bile yazmamıştır. O nedenle, encümen tarafından verilen bu tip dolaylı yorum kararlarını¹⁴⁶, Meclis kararı olmadığı için bir 'dolaylı yorum' kararı olarak görmek pek mümkün değildir.

¹⁴⁴ TBMM Zabıt ceridesi, Devre 10, İçtima 3, Cilt 19, Y. 1957, s.22.

¹⁴⁵ *Resmî Gazete*, Tarih 29.12.1934, Sayı 2892.

¹⁴⁶ Bkz. örneğin İcra İflas Kanunu'nun 82. maddesinin 8. fıkrasının yorumu istenmiş ve Adliye Encümeni (adalet komisyonu) şu şekilde bir mazbata hazırlamıştır: "*ordu ve zabıt*

3. Meclis'in Kanun Hükmünün Yorumunun Mümkün Olmadığına Dair Kararları

Bu tip kararlar, genellikle, yorumu istenen kanun maddesinin anlamının, kapsamının ve uygulama alanının açık ve net olduğu durumlarda verilmiştir¹⁴⁷. Meclis bu kararları genellikle '*ilgili kanun hükmünün muhtacı tefsir olmadığı*', '*kabili tefsir olmadığı*' veya kanunun '*tefsirine mahal olmadığı*' şeklinde ifade etmiş ve 'meclis kararları' altında yayımlamışken, yorumladığı kararları ise '*tefsir kararı*' adı altında yayımlamıştır¹⁴⁸.

Örneğin bir kararda, Askeri Ceza Kanunu'nun 81. maddesine göre sahtekarlıktan ceza almış birisinin mahkumiyetinin Tekaüt Kanunu'nun 53. maddesi kapsamında kaldığı için bunlara tekaüt maaşı bağlanacağı hususunun açık olduğuna ve bu nedenle yoruma gerek olmadığına karar verilmiştir¹⁴⁹.

Başka bir örnekte, askeri doktorların birden fazla mesleği birlikte icra edip edemeyeceği ve bu esnada alacakları ücret hakkındaki yorum talebine, 'onların da Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadüdüne Dair Olan 3656 sayılı Kanun'un 18. maddesine dahil olduğunda herhangi bir tereddüt olmadığı için' olumsuz cevap verilmiş ve nihayet 'yoruma mahal olmadığına' karar verilmiştir¹⁵⁰.

---

hizmetlerinden malû olanlara bağışlanan aylıklarla bu hizmetlerin ifası sebebiyle ölenlerin ailelerine bağışlanan maaşların haczolunamaması hakkındaki maksat ve mülâhazata tamamilen tetabuk ettiğinden bunların da haczedilememesini muvafık bulmuş ise de keyfiyetin tefsir tarikile halline imkân" yoktur. Bu karar ile aslında ilgili durumun yorum ile değil ilgili kanun maddesinin değiştirilmesi ile hallolabilecek bir mesele olduğu vurgulanmıştır. (TBMM Zabıt ceridesi, Cilt 15, Devre 4, İçtima 2, 27.05.1933).

¹⁴⁷ Bkz. aynı yönde **Berki**, Hukuk Mantığı..., s.106.

¹⁴⁸ Bkz. örnek için *Resmî Gazete*, Tarih 21 Kanunusani 1943, Sayı 5310. Bkz. benzer yönde yorum kararı için **Berki**, Hukuk Mantığı..., s.107.

¹⁴⁹ 1442 sayılı 'Askeri Ceza Kanunu'nun 81. Maddesinin Yorumuna Gerek Olmadığına Dair' karar için bkz. *Resmî Gazete*, Sayı 5892, 29 Aralık 1944, Başvekaletin yorum talebi mazbatası için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 7, İçtima 2, Cilt 14, s.3. Kararın bir kısmı şu şekildedir: "*Bir askerî doktor ... hilaftı hakikat rapor tanzim ettiği sabit görülerek Askerî Ceza Kanununun 2862 sayılı kanunla tadil edilen 81 nci maddesinin ikinci bendi mucibince üç sene hapis cezasına mahkûm edil[miştir]. Mahkûmiyete esas olan suçun ...Askerî Ceza Kanununun 81 nci maddesinin şümulüne giren suçlardan bu anasırı haiz olanlar hakkında Askerî ve Mülki Tekaüt Kanununun ...tatbiki icabedeceği ve zikri geçen 81 nci maddenin bu bakımdan tefsire muhtaç bir hükmü ihtiva etmemekte olduğu karar altına alınmıştır". Bkz. benzer yönde bir başka karar için **Berki**, Hukuk Mantığı..., s.108.*

¹⁵⁰ Karar için bkz. *Resmî Gazete*, Sayı 5905, 15 Temmuz 1945. Kararın bir kısmı şu şekildedir: "*Yapılan tetkiklere göre, mevzuatta, askerî tabiplerin askerî hizmet haricinde başka*

Bazı hallerde Meclisin bizzat kendisi, yorumu talep edilen kanun hükmünün yorumu hususunu görüşürken, ‘kanundaki ilgili kavramların’ hakimler tarafından somut olayın özelliklerine göre yoruma tabi tutulacağını belirtmek zorunda kalmış ve ‘yoruma mahal olmadığına karar vermiştir: *“muhilli haysiyet ve namus tabirinin tefsir mevzuu olamayacağına ve bu mefhumun kanunu tatbik ile mükellef olan salahiyyetli mercilerin takdir ve ihtihadlarına bırakılması muvafık olacağına karar verilmiştir”*¹⁵¹.

4. Meclis’in Kanununun Yorumu Yerine Tadilinin Yapılması Gerektiğine Dair Kararları

Yukarıda belirttiğimiz gibi, bazı hallerde, Meclis, yorumu istenen kanunun kapsamının belirlenmesi veya kanundaki muğlaklığın giderilmesi işinin, ancak ‘kanun değişikliği’ ile halledilebilecek bir mesele olduğuna kanaat getirmiştir. Örneğin İcra İflas Kanunu’nun 82. maddesinin 8. fıkrasının yorumu istenmiş ve Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu) şu şekilde bir mazbata hazırlamıştır: *“ordu ve zabıt hizmetlerinden malûl olanlara bağışlanan aylıklarla bu hizmetlerin ifası sebebiyle ölenlerin ailelerine bağışlanan maaşların haczolunamaması hakkındaki maksat ve mülahazata tamamilen tetabuk ettiğinden bunların da haczedilememesini muvafık bulmuş ise de keyfiyetin tefsir tarikiyle halline imkân”* yoktur. Bu karar ile aslında ilgili durumun yorum yoluyla değil ilgili kanun maddesinin değiştirilmesi ile hallolabilecek bir mesele olduğu vurgulanmıştır. Genel Kurul, komisyonun raporunu aynen kabul ederek, yoruma konu hususun, ancak kanunun değiştirilmesi yoluyla çözülebileceğini, ‘yorum kararı’ vasıtasıyla ‘haczedilemeyen malların sayısını genişletmenin’ mümkün olmadığını ifade etmiştir.

---

meslekî bir vazife deruhde etmelerini nehyeden herhangi bir hüküm mevcut bulunmamaktadır. 3656 sayılı kanunun 18 nci maddesinde tabipler hakkında mevzu ahkâm ise mutlak olup sivil ve askerî tabip diye bir tefrik yapılmaksızın bu kanuna tâbi kadrolarda yani sivil hizmetlerde munzam vazife almak suretiyle istihdam edilecek bilûmum tabiplere tatbiki mümkün esaslar konulmakta olduğundan kanunun bu mutlak ibaresi karşısında tefsiri mucip bir cihet görülemediği”. Yorum talebine dair mazbata için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 7, İçtima 2, Cilt 15, Tarih 08.01.1945, s.24.

¹⁵¹ Bkz. ayrıca ‘Memurin kanununun 4. maddesinin C fıkrasıyla 49. maddesindeki “Muhilli haysiyet ve namus cürüm” kaydının yoruma konu olamayacağı hakkında’ kararın bir kısmı şu şekildedir: *“2071 sayılı kanunda sayılan cürümlerin muhilli haysiyet ve namus olduğunun kabulü zarurî olsa dahi bu kanunda tadad edilmeyen diğer ceraim ve efal muhilli haysiyet ve namus mefhumu içerisine girebileceğinden muhilli haysiyet ve namus efaalin yalnız bu cürümlere inhisar ettirilemeyeceği...”, Resmî Gazete, Tarih 17.7.1937, Sayı 3606.*

5. Yüksek Yargı Kararlarında Yasama Yorumuna Dair Bazı Kararlar

Gerek 1924 Anayasası döneminde gerekse 1961 Anayasası ile ‘yasama yorumu’ yetkisi kaldırıldıktan sonraki dönemde, yüksek yargı organlarının ‘yasama yorumu’ ile ilgili doğrudan veya dolaylı çeşitli kararları bulunmaktadır. Sayısı fazla olmayan bu kararlardan bir kısmına aşağıda yer verilmiştir:

Danıştay bir kararında, yorum kararlarının ‘kazanılmış hakları ihlal etmemek kaydıyla geçmişe etkili olabileceğine karar vermiştir¹⁵². Başka bir kararda, ortada Meclis’in vermiş olduğu yorum kararı varken, aksi surette hareket edilemeyeceğine karar verilmiştir¹⁵³.

Yargıtay bir kararında meclis yorumları ile ilgili olarak şu şekilde görüş beyan etmiştir: “*Kanuni tefsir kazai içtihatlardan tamamıyla ayrı mahiyettedir. Kanunun esasında haiz olduğu hükmü açıklamış olmak itibariyle Büyük Millet Meclisince tefsir yoluyla verilen kararların makabline şümulü olduğunda tereddüt edilemez*”¹⁵⁴.

Yargıtay daha önceki yıllarda verdiği kimi kararlarında, yorum kararının, ilgili kanun hükmüne açıklık getirmekten ibaret olduğunu ve bu işlemin kanun mahiyetinde olmadığını ifade etmiştir¹⁵⁵.

C. 1961 VE 1982 ANAYASASI DÖNEMİ

Her ne kadar 1961 Anayasası, kanunların yorumu yetkisini Meclis’e vermemiş olsa da, Anayasa’nın hazırlanmasında kurucu rol oynayan ve 1924 Anayasası’nı ortadan kaldıran askeri grup, Anayasanın hazırlanmasına kadar, kendisini bir meclis olarak görüp kanun çıkardığı gibi, hem de kendi çıkardığı kanunları yorumlamıştır. Bunu bir örnekle göstermek istersek, Şubat 1961 yılında verilen ‘Devrilen iktidar zamanında suç işleyen yüksek dereceli memurlar hakkında yapılacak soruşturma usulüne dair 45 sayılı Kanunun 1 ve 2. maddelerini’ bu askeri ekip yorumlamıştır: Söz konusu kanunda geçen “*yüksek dereceli memurlar tabirinin şümulüne, 1 inci maddenin ruh ve*

¹⁵² Danıştay I. Daire, 18.5.1950 tarihli ve 1950/19 E.- 1950/18 K. sayılı karar.

¹⁵³ Danıştay I. Daire, 14.3.1946 tarihli ve 1946/2 E.- 1946/8 K. sayılı karar.

¹⁵⁴ YİBCGK., 15.06.1949 tarihli ve 1948/4 E.-1949/11 K. sayılı karar.

¹⁵⁵ Aktaran Teziç, s.32 dn 46. (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, 1931 tarih ve 1931/555 sayılı karar).

*maksadına uygun olarak bilûmum İktisadı Devlet Teşekkülleriyle kuruluşlarında Devlet hissesi bulunan her nevi ticari, sınai ve malî müesseselerin umum müdürleri, idare meclis reis ve azaları ve bunlara bağlı fabrika ve işletme veya müesseselerin müdürleri, ... muavinleri de girmekte ve bahis konusu maddelerin bu şekilde anlaşılması kanununun lâfız ve ruhuna uygun bulunmaktadır*¹⁵⁶. Kanunu ruh ve lafız olarak yorumlayan askeri kurul, Büyük Millet Meclisi'ne nazaran çapı itibariyle küçük olma avantajına sahipti; hatta tartışmasız bir şekilde kanunları geçirebilecek bir ortam yarattığı halde, yorum yöntemini denemiştir. Oysa ki, çok kolay bir şekilde çıkardığı kanunu, bu şekilde de değiştirebilirdi!.

Bu dönemde 1961 yılında yine Kurucu Meclis tarafından verilen 'yoruma mahal olmadığına' dair kararlar da bulunmaktadır. İhtira Beraati¹⁵⁷ Kanunu'nun 2 ve 3. maddelerinin yorumuna mahal olmadığı hususu şu şekilde gerekçelendirilmiştir: "*İhtira Beratı Kanununun 3 üncü maddesi hükmü, bahis mevzuu terkiyatı saydelâniyeye [eczacılık], her nevi edviye [tedaviler] ve mualecata [ilaçlar] her ne nam, sebep ve usulle olursa olsun berat verilmesine müsait değildir. Bu itibarla ...verilmiş olan bu kabil beratların hükümsüz addedilmeleri gerektiğinden yanlış tatbik gören sözü edilen 3 üncü maddenin, bu yanlış tatbikat sebebiyle, ayrıca tefsirine mahal bulunmadığına*"¹⁵⁸. Bu hükme ve yoruma karşı 1967 yılında açılan iptal davasında, Anayasa Mahkemesi, 'yorum kararları' ile ilgili görüşünü şu ifadelerle ortaya koymuştur: "...51 sayılı Kurucu Meclis kararı; kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan Anayasa hükmüne uygun olarak yapılmış, halâ hukukî değeri olan ve uygulanması zorunlu bulunan bir yasama tasarrufudur...Anayasa'nın 132. maddesi ise, hâkimlerin Anayasa'ya, kanuna, hukuka ve vicdanî kanaatlerine göre hüküm verecekleri ilkesini koyduğuna ve 51 sayılı karar da ilişkin olduğu kanuna bağlı ve onunla birlikte uygulanması zorunlu bir müsbet hukuk metni bulunduğuna göre, mahkemelerce İhtira Beratı Kanununun 3. maddesinin iptali istenen hükmünün, 51 sayılı karar ile beliren anlamı içinde uygulanmasının, Anayasa'nın 132. maddesinin birinci ve ikinci fıkralarına aykırı nitelikte olmadığı, aksine olarak bu fıkraların

¹⁵⁶ Bkz. 51 sayılı Kurucu Meclis kararı için *Resmi Gazete*, Tarih 27 Şubat 1961 Sayı 10744, s.3438.

¹⁵⁷ Patent.

¹⁵⁸ *Kurucu Meclis*, Karar no 51, *Resmi Gazete*, Tarih 12 Mayıs 1961, Sayı 10805, s.4074.

hükümlerinin bir gereği bulunduğu ortadadır"¹⁵⁹. Mahkeme, hiçbir şekilde 'yasama yorumlarının' denetiminin 1961 Anayasası ile yasaklandığından bahsetmediği gibi, kararın 'sonuç' kısmında, iptali istenen kanunun ve bu kanun maddesinin Kurucu Meclis tarafından yorumunun Anayasaya aykırı olmadığına karar vererek, zımni olarak bu dönemde 'yorum kararlarının' denetlenebileceğini ortaya koymuştur. Bu kararı başka bir vesile ile inceleyen *Oder*, Anayasa Mahkemesi'nin, 'yasama yorumunu' kendisi için bağlayıcı bir norm olarak gördüğünü ifade etmiştir¹⁶⁰.

Anayasa Mahkemesi'nin bazı kararlarında, iptal davası açanlar, Meclis'in İçtüzüğe aykırı bir şekilde karar vermesini de, 'yasama yorumu' olarak nitelendirmiş ve iptalini istemiştir. Mahkeme, daha sonraları 'eylemlî içtüzük değişikliği' olarak göreceği¹⁶¹ bu tip kararları, o dönemde 'yorum kararı' olarak görmüş ve Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir¹⁶². Oysa, İçtüzüğe aykırı bir parlamento kararının 'yasama yorumu' olarak nitelendirilmesine olanak yoktur. Nitelendirilse bile, bunların denetimi bizzat 1961 Anayasası tarafından yukarıda görüldüğü gibi yasaklanmıştır. Kısacası, buradaki meclis kararı, hukuka (İçtüzüğe) aykırı bir uygulama veya İçtüzüğün yanlış yorumlanarak müşahhas bir olay için uygulanmasından ibarettir. Yoksa, genel, herkese etkili ve kanuna eş düzeyde 'teknik anlamda' bir 'yasama yorumu' değildir.

1961 Anayasası döneminde, Anayasa Mahkemesinin bazı kararlarında, daha önce Meclis tarafından verilmiş olan 'yorum' ve 'yorumu yer olmadığına' dair kararlarından faydalandığını görüyoruz. Meclis, 1956 yılında

¹⁵⁹ *Anayasa Mahkemesi*, 28.12.1967 tarihli ve 1967/10 E-1967/49 K. sayılı karar. Kararın bir kısmı şu şekildedir: "Söz konusu 51 sayılı kararın, Kurucu Meclis tarafından kabul edildiği 8/5/1961 gününde, 1924 Anayasasının yasama organına kanunları yorumlama yetkisi tanyan 26. maddesi yürürlükte idi... 1924 Anayasasının yürürlükte bulunduğu devrede, sözü geçen Anayasa hükmüne dayanılarak çıkartılmış bulunan yorum kararlarının, 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesiyle hukukî değerlerini yitirmiş bulunmaları sonucuna yol açar ki böyle bir görüşün savunulması ve kabulü mümkün değildir".

¹⁶⁰ *Oder*, s.79. Fakat biz, kararda, Mahkemenin kendisi açısından yorum kararlarını bağlayıcı gördüğünü veya onlara anayasal bir otorite atfettiğine rastlamadık. Sadece, diğer mahkemeler için bu kararların bağlayıcı olduğundan bahsetmiştir.

¹⁶¹ Bkz. davacıların gerekçesinde, içtüzüğe aykırılık 'yasama yorumu' olarak nitelendirildiği halde, Anayasa Mahkemesi, bu defa, açıkça 'eylemlî içtüzük değişikliği' ibaresini kullanmaya ve meclis kararlarını denetlemeye başlamıştır (*Anayasa Mahkemesi*, 17.9.1992 tarihli 1992/26 E.- 1992/48 K. sayılı karar). Mahkeme, gerekçesinde haklı olarak hiçbir şekilde yasama yorumundan bahsetmemiştir.

¹⁶² *Anayasa Mahkemesi*, 22.2.1977 tarihli ve 1977/6 E.- 1977/14 K. sayılı karar.

‘dolaylı yorum’ yaparak,¹⁶³ 4841 sayılı Çalışma Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanununun 9. maddesinin A bendindeki “*Çalışma Genel Müdürlüğünün görevleri ... İş Kanununun uygulanma alanının tâyini, iş akti, işin tanzimi, iş hayatının denetlenme ve teftişine ait hükümlerinin yerine getirilmesiyle ilgili işlemleri yürütmek*” ifadesi ve 3008 sayılı İş Kanunu’nun 2. maddesinin A bendindeki “*Bu kanun, mahiyeti itibarile yolunda işliyebilmesi için günde en az on işçi çalıştırmağı icab ettiren işyerlerine ve buralarda çalışan işçilerle bunların işverenlerine tatbik olunur*” ifadesini birlikte ele almış ve nihayetinde İş Kanunu’nun uygulama alanını tespit bakımından Çalışma Genel Müdürlüğü’nün en az işçi sayısını bildirmesinin önemli ve yeterli olduğu sonucuna varmıştır¹⁶⁴. Bu yorum sonrasında, bazı mahkemeler, bilirkişiye başvuramaz olduklarını ve kendi takdir yetkilerinin Bakanlığın emir ve talimatları altında sınırlandırıldığını iddia ederek, 4841 sayılı Kanunun yukarıda belirtilen maddesinin iptalini istemiştir. Anayasa Mahkemesi ise, kararında, Meclisin dolaylı yorumundan sonra, yerel mahkemelerin, Genel Müdürlüğün bildirimini ile iş kanununun uygulama alanının belirlenmesini, “...T. B. M. M. kararında da belirtildiği üzere¹⁶⁵ İş Kanununun uygulama alanını tâyinle görevli bulunan Çalışma Bakanlığının bu alanın tâyininde belli başlı unsur olan işçilik niteliğinin kimlere verilip kimlere verilmeyeceğini tesbit ile de görevli ve yetkili bulunduğu şüphe yoktur. Bakanlığın bu yoldaki işlemleri¹⁶⁶... elbette ki mahkemeleri bağlar. Ancak bu bağlayışı yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere verilmiş bir emir ve talimat niteliğinde saymak mümkün ve caiz değildir.”¹⁶⁷ şeklinde değerlendirmektedir. Görüldüğü gibi, Anayasa Mahkemesi bu kararında, TBMM’nin 1956 tarihli dolaylı yorum kararından faydalanarak¹⁶⁸, Bakanlığın iş kanununun uygulama alanını tespit etmesini yerinde bulmuş ve kanunu iptal etmemiştir.

¹⁶³ Meclis doğrudan bir yorum kararı vermemiştir, yoruma mahal olmadığına karar verdiği halde, bu kararın gerekçesinde dolaylı olarak yorum yapmıştır.

¹⁶⁴ *Resmi Gazete*, Tarih 15 Mayıs 1956, Sayı 9307, s.14338. Meclis, Çalışma Encümeninin (komisyon) yoruma gerek olmadığına dair mazbatasını onaylayarak, yoruma gerek olmadığına karar vermişse de gerekçede hükmün anlamını tespit etmeye çalışarak dolaylı yorum yapmıştır.

¹⁶⁵ Meclisin dolaylı yorum kararını kastetmektedir.

¹⁶⁶ Burada Mahkeme, ‘bakanlık işlemlerinin Anayasa’nın 114 üncü maddesi uyarınca Danıştay tarafından iptal edilmediği sürece, mahkemeler için bağlayıcı olduğunu’ ifade etmiştir (*Anayasa Mahkemesi*, 23.7.1963 tarihli ve 1963/245 E.-1963/203 K. sayılı karar).

¹⁶⁷ *Anayasa Mahkemesi*, 23.7.1963 tarihli ve 1963/245 E.-1963/203 K. sayılı karar.

¹⁶⁸ Bkz. **Oder**, s.79.

1982 Anayasası döneminde, 1961 Anayasasındaki kararlara benzer şekilde bazı meclis veya komisyon kararlarının ‘meclis yorumu’ olduğu gerekçesiyle iptali istenmiştir. Söz gelimi, bir kararda, Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından içtüzüğe aykırı bir işlem yapılması, iptal davası açanlarca yine ‘yasama yorumu’ olarak nitelendirilmiş ve iptali istenmişse de, bu defa Mahkeme, komisyon işlemlerinin denetimi mümkün olmadığından ‘ret’ kararı vermiştir¹⁶⁹. Bir başka kararda Başkanlık Divanı’nın Bütçe Kanunu ile bağlantılı kararının Genel Kurul tarafından onaylanmasına dair kararın “yorum kararı” olduğu ve 1982 Anayasasında böyle bir yorumunu yeri olmadığı gerekçesiyle iptali istenmiştir. Mahkeme ise “*gerçekten, 1924 Anayasası’nda öngörülen (M. 26) ‘yasama yorumu’ kurumuna 1961 ve 1982 Anayasalarında yer verilmemiştir. Ne var ki, dava konusu TBMM kararı ve dayanağı olan Başkanlık Divanı kararı, Anayasa’nın ya da bir yasanın yorumu yoluyla alınmamıştır. Bu durumda nesnel ya da öznel bir yorum yetkisinin kullanılması değil, uygulamaya ilişkin yeni bir İçtüzük kuralı konulması söz konusudur*” diyerek istemi ‘yorum gerekçesiyle’ değil başka bir gerekçeyle görüşmüştür¹⁷⁰. 1982 Anayasası döneminde, tahmin edilebileceği gibi, Anayasa Mahkemesinin meclis yorumuna dair çok fazla kararı yoktur. Hatta, iptal davası açanlar da zamanla ‘meclis yorumu’ argümanını bırakarak, ‘eylemler içtüzük’ değişikliği argümanına dayanmışlardır. O nedenle, 1961 Anayasası ile kaldırılan yorum kararı verme yetkisi, gün geçtikçe uygulamasını tamamıyla kaybetmiş ve 1982 Anayasası döneminde kanunlar ile ilgili otantik yorum yapma yetkisi Mahkemede toplanmıştır.

SONUÇ

Yasama yorumu, yasama organı tarafından yapılan ve muğlak yasa hükümlerini açıklamaya yönelik bir faaliyettir. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ortalarına kadar dünyada bazı ülkelerde etkin olan bir yorum türüdür. Fransa, Belçika ve Lüksemburg gibi ülkelerde tarihsel bir geçmişe sahip olan yasama yorumu, Belçika, Hong Kong ve Tacikistan’da güncelliğini korumaktadır. Türk Anayasal tarihi açısından yaklaşıldığında, 1876 ve 1921 Anayasalarında, zamanla uygulama yoluyla yasalara da teşmil ettirilen ‘Meclis-i Ayanın Anayasayı yorumlama yetkisi’ ve 1924 Anayasasında zamanla anayasaya da

¹⁶⁹ *Anayasa Mahkemesi*, 20.1.1986 tarihli ve 1986/2E.- 1986 /1 K. sayılı karar.

¹⁷⁰ *Anayasa Mahkemesi*, 17.9.1992 tarihli ve 1992/26 E.-1992/48 K. sayılı karar.

teşmil ettirilen ‘yasaları yorumlama yetkisi’ şeklinde cereyan eden bir görünümü vardır. 1924 Anayasasının yapımı aşamasında Meclis’te gerçekleşen müzakerelerde bir kısım mebuslar, yasaları yorumlama yetkisinin Şuray-ı Devlet ile Temyiz Mahkemesinde olmasını; çoğunluğu ise yasayı yapanın onun yorumunu da yapmaya ehil ve yetkili olduğunu savunmuşlardır.

Uygulamada, milletvekilleri, idareler ve mahkemeler karşılaştıkları bir kanun hükmünün muğlak ve anlaşılmaz bulurlarsa, Meclis’ten bunun yorumunu talep etmişlerdir. Meclis uygulamasında, Rüşumu Belediye Kanunu, Nisabı Müzakere Kanunu, Gümrük ve Tarife Kanunu gibi birçok kanunun yorumu talebine, Meclis ‘yorum kararı’ veya ‘yorum mahal olmadığı’ şeklinde kararlarla karşılık vermiştir. Hatta, yorum talebini reddettiği ‘yorum mahal olmadığına dair’ kararlarda bile, Meclis, gerekçesinde ilgili kanun hükmünün kapsamı ortaya koyarak ‘dolaylı yorum’ yapmıştır. Bu dönemde Yargıtay uygulaması ile de zamanla yasamanın yorum tekeli kırılarak, mahkemeler yargılamanın doğasında bulunan ‘yorum yapma yetkisini’ kullanmıştır. Bu durum, elbette ki verilen ‘yorum kararlarının’ yargı organları tarafından bağlayıcı bir şekilde uygulanmadığını göstermez.

1960’lara doğru azalmaya başlayan yorum kararları, bu dönemde yükselmeye başlayan kanunların yargısal denetimine dair taleplerin 1961 Anayasasında karşılığını bulmasıyla tamamıyla terkedilmiştir. Böylece, dünyadaki gelişmelere paralel olarak, Türkiye’de anayasanın üstünlüğü benimsenmiş, Anayasa Mahkemesi kurulmuş ve haliyle ‘yasamanın üstünlüğü’ bir hayli zayıflamıştır. Gelişen terör olayları ile 1970’lere gelindiğinde, yürütme, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi ile yasamanın karşısında daha da güçlendirilmiştir.

1961 ve 1982 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi bazı kararlarında daha önce verilen ‘yorum kararlarından faydalanmış; hatta bazı kararlarında 1961 Anayasası ile denetimi yasaklandığı halde, ‘yorum kararlarını’ denetlemiş ve iptal etmiştir.

Diğer bir husus, yasama yorumlarının yapılması sırasında Meclisin tamamen keyfi davranmaması gerektiğidir. Meclisin, yorumu istenen kanun maddesini, yine onun sözüne ve ruhuna uygun hareket ederek, yeni bir kanun değişikliği yaratmayacak şekilde yorumlaması; eğer toplumun köklü değişimi nedeniyle kanun maddesinin anlamını değiştirmesi gerekiyorsa, o zaman da yorum yerine ‘değiştirme’ yolunu seçmesi uygun görülmüştür.

Son olarak, ‘yorum kararları’nın belirli özellikleri bulunmaktadır. Bunların bir kısmı, kanunlarda da bulunan, bazı yazarlar aksini düşünse de, genellik, geçmişe yürümezlik ve bağlayıcılık gibi özelliklerdir. Diğer bir özelliği, yorum kararlarının, bir kanun hükmünün varlığına bağlı olmasıdır. Kanun veya anayasa hükmünden bağımsız bir şekilde yasama yorumu yapılması makul ve mantıklı değildir. Meclis’in kanunları yorumlama yetkisi uygulama ile anayasalara da teşmil ettirilmiştir. Buna mukabil, yasa gerekçeleri, yasalardaki tanımlar kısmı, anayasa teamülleri ve yasaların tashihi faaliyetleri yukarıda bahsettiğimiz özellikleri taşımadıkları ve bir takım diğer gerekçelerle ‘teknik manada yasama yorumu’ olarak kabul edilemezler.

KAYNAKLAR

- Ali Şuurî Bey (Karesi mebusu)**, “1924 Anayasası’na dair teklifin 106. maddesine dair beyanları”, *İçtima (birleşim) 24, Celse (oturum) 1, İçtima tarihi 30.03.1340/30 Mayıs 1924.*
- Allan, T. R. S.**, “Legislative Supremacy and Legislative Intention: Interpretation, Meaning, and Authority”, *Cambridge Law Journal*, Vol. 63, Y. 2004.
- Armağan, Servet**, *Memleketimizde İçtüzükler*, İÜHF Yayını, İstanbul, 1972.
- Arsel, İlhan**, *Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları I*, Mars Matbaası, Ankara, 1965.
- Arsel, İlhan**, “Türk Anayasasının Umumi Esasları I, Büyük Millet Meclisi’nin Kuruluş ve Vazifeleri”, *Ankara ÜHFD*, Cilt 12, Sayı 1, Y. 1955.
- Balta, Tahsin Bekir**, *İdare Hukuku I*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970/72.
- Başgil, Ali Fuad**, *Teşkilat Hukuku; Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri*, Cilt I, Fasikül II, Baha Matbaası, İstanbul, 1960.
- Başgil, Ali Fuad**, *Hukukun Ana Mesele ve Müesseseleri*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1946.
- Berki, Ali Himmet**, “Teşrii Tefsir”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 2, Y. 1958.
- Berki, Ali Himmet**, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, Güney Matbaacılık, Ankara, 1948.
- Castellucci, Ignazio**, *Rule of Law and Legal Complexity in the People’s Republic of China*, Litotipografia Alcione S.r.l., Italy, 2012.
- Chan, Johannes M. M. /Flu, H. L. /Ghai, Yash** (Editörler), *Hong Kong’s Constitutional Debate; Conflict over Interpretation*, Hong Kong University Press, 2009.
- Dönmezer, Sulhi**, “Mahkeme İçtihatları: Adalet Mahkemesi Kararları, Tevhidi İçtihat Kararları Dolayısıyla Karar Tashihi, Teşrii Tefsirin Makabline Şümulü, İtiraz ve Karar Tashihi Arasındaki Fark...”, *İstanbul ÜHFM*, Sayı 1, Y. 1949.

- Dönmezer, Sulhi/Erman, Sahir** Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. I, Beta, İstanbul, 1997.
- Elbir, Halid Kemal**, “Osmanlı Padişahlarının Tapulu Gayrimenkulleri Varislerine İntikali Hakkında Bir Teşrii Tefsir ve Teşrii Tefsirin Makabline Şumülü Meselesi”, *İstanbul ÜHF*, Cilt 15, Sayı 4, Y. 1949.
- Erem, Faruk**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, 1954.
- Esen, Bülent Nuri**, Anayasanın Anayasa Mahkemesince Yorumlanması; Bir İnceleme Özeti, AÜHF Yayını, Ankara, 1972.
- Farber, Daniel A.**, “Statutory Interpretation and Legislative Supremacy”, *Georgetown Law Journal*, Vol. 78, Y. 1989.
- Ferejohn, John /Pasquino, Pasquale**, “Constitutional Adjudication: Lessons from Europe”, *Texas Law Review*, Vol. 82, Y. 2004.
- Feridun Fikri Bey**, “1924 Anayasası’na dair teklifin 106. maddesine dair beyanları”, İçtima (birleşim) 24, Celse (oturum) 1, İçtima tarihi 30.03.1340/30 Mayıs 1924, bkz. erişmek için TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtima senesi 2.
- Frate, Paolo Alvazzi del**, “The Origins of the Référé Législatif and the Cahiers de Doléances of 1789”, <https://www.scribd.com/document/5563013/Origins-of-Refere-Legislatif-to-read>, erişim tarihi 27.12.2017.
- Gedik, Ömer**, Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yorum Yöntemleri Açısından İncelenmesi, Marmara Üniversitesi SBE, (Dan. Prof. Dr. İbrahim Ö. Kaboğlu), Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013.
- Gee, Graham/Young, Alison L.**, “Regaining Sovereignty, Brexit, the UK Parliament and the Common Law,” *European Public Law*, Vol. 22 Issue 1, Y. 2016.
- Gerangelos, Peter**, The Separation of Powers and Legislative Interference in Judicial Process_ Constitutional Principles and Limitations, Hart Publishing, 2009.
- Gözler, Kemal**, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, C. I, Ekin Yayınevi, Bursa, 2011.
- Gözler, Kemal**, Hukuka Giriş, Ekin Yayınevi, Bursa, 2017.

- Halp rin, Jean-Louis** “Legal Interpretation in France Under the Reign of Louis XVI: A Review of the Gazette des tribunaux”, *Interpretation of Law in the Age of Enlightenment; from the Rule of the King to the Rule of Law* (Editörler: Yasutomo Morigiwa, Michael Stolleis, Jean-Louis Halperin), Springer, 2011.
- Hasan Fehmi Bey (Gümüşhane mebusu)**, “1924 Anayasası’na dair teklifin 106. maddesine dair beyanları”,  çtima (birleşim) 24, Celse (oturum) 1,  çtima tarihi 30.03.1340/30 Mayıs 1924.
- Homem, Ant nio Pedro Barbas /Santos, Jorge Silva/Alonso, Clara  lvarez** (Editörler), Constitutional Documents of Portugal and Spain 1808-1845, Constitutions of the World from Late 18th Century to the Middle of the 19th Century-Sources on the Rise of Modern Constitutionalism, (Başeditör: Horst Dippel), Vol. 13 (Europe), De Gruyter Verlag, 2010.
- Kaya-Kılıç, Selda**, “1876 Anayasası’nın Bilinmeyen İki Tasarısı”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 4, Y. 1993.
- Khakimov, Shokir**, “Constitutionalism in Tajikistan: Toward Democracy or Great Authoritarianism, Central Asia and Caucasus”, Vol. 4, Issue 3, Y. 2003.
- Kıratlı, Metin**, Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu), Sevinç Matbaası, Ankara, 1966.
- Malakhovich, Aliev Zarif**, “Anayasa Mahkemesinde sunduğu tebliğ-Ulusal Tebliğler-Taciksitan”, *Anayasa Yargısı*, Sayı 23, Y. 2006.
- Metin, Sevtap**, Hukuk Normunun Yorumu, İstanbul Üniversitesi SBE, (Dan. Doç. Dr. Yasemin Işıktaç), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2002.
- Musa Kazım Efendi (Konya mebusu)**, “1924 Anayasası’na dair teklifin 106. maddesine dair beyanları”,  çtima (birleşim) 24, Celse (oturum) 1,  çtima tarihi 30.03.1340/30 Mayıs 1924.
- Oder, Bertil Emrah**, Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri, Beta, İstanbul, 2010.

- Ost, François**, “Taking Stories Seriously; The Place of Narrative in Legal Interpretation”, in. *Law's Hermeneutics: Other Investigations* (Editörler: Simone Glanert/Fabien Girard), Routledge, 2017.
- Özbudun, Ergun**, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin, Ankara, 2010.
- Özçelik, Selçuk**, Esas Teşkilat Hukuku Dersleri, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982, s.267 vd.
- Refet Bey**, “1924 Anayasası’na dair teklifin 106. maddesine dair beyanları”, İçtima (birleşim) 24, Celse (oturum) 1, İçtima tarihi 30.03.1340/30 Mayıs 1924, TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtima senesi 2.
- Reşit Ağa**, “1924 Anayasası’na dair teklifin 106. maddesine dair beyanları”, İçtima (birleşim) 24, Celse (oturum) 1, İçtima tarihi 30.03.1340/30 Mayıs 1924, bkz. erişmek için TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, İçtima senesi 2.
- Stevens, Fred/Berg, P.A.J., van den Dr./Poirier, Philippe** (Editörler), Constitutional Documents of Belgium, Luxembourg and the Netherlands 1789-1848, Constitutions of the World from the late 18th Century^[1] to the Middle of the 19th Century Sources on the Rise^[2] of Modern Constitutionalism (Başeditör Horst Dippel), Vol. 7 (Europe), K. G. Saur Verlag, 2008.
- Tanör, Bülent**, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, Yapıkredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Teziç, Erdoğan**, Anayasa Hukuku, Beta, İstanbul, 2009.
- Teziç, Erdoğan**, Anayasa Hukuku, Beta, İstanbul, 2012.
- Timur, Hıfzı**, “Ölmüş Padişahlar Adına Tapuda Kayıtlı Gayrimenkullerin Vereseyle İntikali”, *İstanbul ÜHFM*, Cilt 12, Sayı 1, Y. 1946.
- Troper, Michel**, “What is Interpretation of the Law for the French Judge”, *Interpretation of Law in the Age of Enlightenment; from the Rule of the King to the Rule of Law* (Editörler: Yasutomo Morigiwa, Michael Stolleis, Jean-Louis Halperin), Springer, 2011.
- Vile, M.J.C.**, Constitutionalism and the Separation of Powers, Liberty Fund, 1998.

